

EPPA

Analyse: Bestuursakkoorden van de Waterschappen

Platform Slappe Bodem (PSB)

27 november 2023

Aanleiding

Op 15 maart 2023 vonden de Waterschapsverkiezingen plaats. De bestuursakkoorden van al de Waterschappen zijn al enig tijd gepubliceerd. Hierin komen o.a. de volgende voor PSB belangrijke thema's aan de orde:

- Bodemdaling
- Funderingsproblematiek
- Veenweidegebieden
- Ruimtelijke (klimaat-)adaptatie
- Natuurinclusief bouwen

Deze notitie analyseert de akkoorden van de Waterschappen nader op relevantie voor PSB.

Inhoudsopgave

1. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden:.....	1
2. Bestuursakkoord Wetterskip Fryslan:	3
3. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier:	5
4. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Delfland:	7
5. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Rijnland:	8
6. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard:.....	11
7. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Aa en Maas:	11
8. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht:	13
9. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Brabantse Delta:.....	16
10. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap De Dommel:	18
11. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Drents Overijsselse Delta:.....	19
12. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hollandse Delta:	20
13. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hunze en Aa's:.....	21
14. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Limburg:	22
15. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Noorderzijlvest:	23
16. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Rijn en IJssel:	26
17. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Rivierenland:	26
18. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Scheldestromen:.....	27
19. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Vallei en Veluwe:.....	30

20. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Vechtstromen:.....	35
21. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Zuiderzeeland:.....	38

1. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden:

Waterschap en de gebieden: West:

- **Wij houden in principe vast aan de ambities uit de Regionale Veenweide Strategie (RVS).** De RVS richt zich op 50% reductie bodemdaling in 2030. Dat is niet het einddoel. Wij houden er rekening mee dat er ook na 2030 maatregelen nodig zijn, zowel technisch als ruimtelijk (water en bodem sturend) (p.13).
- Samen met gebiedspartners werken we aan bodemdaling remmende maatregelen (p.13).
- Wij zetten in op kennisontwikkeling, sluiten aan bij (landelijk) onderzoek en stimuleren pilots om uitvoerbaarheid en effectiviteit van maatregelen (en eventuele alternatieve maatregelen) te onderzoeken, monitoren en verbeteren. Onder andere op het gebied van veenaangroei en natte teelten (p.13).
- In 2026 is er een (tussen)evaluatie van de effecten van de, in het kader van het programma bodemdaling genomen, maatregelen met betrekking tot het remmen van de bodemdaling, de CO2 (equivalent)- uitstoot en onze wateropgaven (p.13).
- We onderkennen dat het beperken van bodemdaling en emissies periodiek kan leiden tot een watertekort in west. Daarover maken we bovenregionaal afspraken (p.13).

Waterschap en de gebieden: Oost:

- De natuur (in de Utrechtse Heuvelrug) is in slechte staat, onder andere door verdroging. Wij vinden de Heuvelrug en de flanken een prioritair gebied. Wij vinden het daarom urgent om het watersysteem op orde te brengen (p.14).
- We starten pilots om grondwaterstanden te verhogen in het kader van hydrologisch herstel van natuurgebieden en onderzoeken hoe de aangrenzende agrarische functie zich hierbij kan aanpassen en ontwikkelen (p.14).
- We willen zorgen voor een goede waterhuishouding in de bestaande natuurgebieden en in het bijzonder op de Utrechtse Heuvelrug. Dit doen we in samenwerking met onze partners zoals in de Blauwe agenda (p.14).
- We streven naar 100% infiltratie van regenwater en een goede waterbalans inclusief onttrekkingen. We onderzoeken of het nodig en mogelijk is om op andere manieren water van goede kwaliteit in de Heuvelrug te infiltreren. Daarbij sluiten we zoveel mogelijk aan bij natuurlijke oplossingen en kijken we ook naar duurzaamheid, zoals de energie die het kost om water te verpompen. We starten pilots die deze doelen ondersteunen (p.14).
- Om te kunnen bepalen of we willen sturen op een vermindering van ondiepe en diepe onttrekkingen, maken we een zo compleet mogelijk beeld van de onttrekkingen in het gebied in en rond de Utrechtse Heuvelrug (p.14).
- Om langjarige schade in natuurgebieden te voorkomen starten we met pilots waarin we mogelijkheden verkennen voor het verhogen van grondwaterstanden op agrarische gronden, we willen weten welk agrarisch gebruik daarbij mogelijk en haalbaar is. Daarvoor zoeken we samen met gemeenten naar ondernemers die willen blijven en interesse hebben om te participeren in dit gebiedsproces (p.14).

Waterschap en de gebieden: Stedelijk:

- Schoon regenwater willen we niet in het riool, maar we vangen het in eerste instantie op in de bodem en in tweede instantie in het oppervlaktewater (p.15).
- In stedelijk gebied hebben we een impulsregeling voor gemeenten voor verbetering van waterkwaliteit, klimaatadaptatie en waterbewustzijn. We dragen bij aan investeringen voor een klimaatbestendige, natuurvriendelijke en aantrekkelijke inrichting van stedelijk water onder de voorwaarden dat beheer en onderhoud geborgd is in legger en keur. We streven er naar om de impulsregeling geleidelijk uit te breiden naar een samenwerkingsprogramma (p.15).

Delta Programma:

- Wij hebben als doel dat in 2027 de eerste drie projecten van de Sterke Lekdijk gereed zijn en de andere drie projecten in uitvoering. Wij zetten de komende jaren voldoende in gang zodat onze 55 kilometer primaire waterkering tussen 2030 en 2040 voldoet aan de omgevingswaarde (norm ondergrens overstromingskans) (p.4).
- Voor de nog langere termijn (na 2050) maken we de komende jaren een gezamenlijk beeld van de beleidsontwikkeling voor waterveiligheid en het (hoofd)watersysteem (p.4).

Water en bodem sturend:

- Water en bodem zijn het sturend principe in ruimtelijke afwegingen. Dat vraagt een integrale blik, die verder kijkt dan het directe plangebied en ook meer rekening houdt met de lange termijn. Wij zien het als de taak van het waterschap om gemeenten, provincies en het Rijk hieraan te houden en een actieve rol te spelen bij omgevingsvisies en gebiedsplannen (p.5).
- Als HDSR zitten we vanaf het begin van ruimtelijke ontwikkelingen aan tafel om de waterbelangen in te brengen en de consequenties inzichtelijk te maken voor waterveiligheid, waterbeschikbaarheid, waterkwaliteit en klimaatbestendigheid. We stellen de organisatie in staat om dat goed te doen (p.5).
- Wij zorgen samen met anderen voor infiltratie en vasthouden van grond- en regenwater en ruimte om water te kunnen bergen (p.5).
- Wij willen voorkomen dat beheerkosten van een complex watersysteem en overstromingsrisico's worden afgewenteld op toekomstige generaties. Daarom zijn we tegen het bouwen in overstromingsgevoelige gebieden, tenzij klimaat- en bodemdalingsbestendig (p.5).
- Wij gaan in overleg met Vitens om samen met hen een campagne te voeren om drinkwaterverbruik te verminderen en waterbewustzijn te bevorderen (p.5).
- Wij zijn tegen bouwen in buitendijkse gebieden (p.5).
- We verkennen de mogelijkheden om de bestuurlijke instrumenten van het waterschap in te zetten om vanuit het perspectief van water en bodem sturend ongewenste kapitaalintensieve investeringen in bijvoorbeeld bebouwing en infrastructuur te voorkomen (p.13).

Klimaatadaptatie:

- Klimaatverandering en toenemend watergebruik zetten het watersysteem onder druk. Water vasthouden, bergen, zuinig gebruiken en zo nodig afvoeren is het uitgangspunt voor het hele beheergebied (p.5).
- Wij verkennen onze opgave en inzet in (kwalitatief en kwantitatief) grondwaterbeheer.
- In het kader van de uitwerking van de nieuwe grondwatervisie van de Unie van Waterschappen namens alle waterschappen werken we aan vergroting van onze kennis over het grondwater (p.5).
- We willen snel meer duidelijkheid hebben over (verdeling van) verantwoordelijkheden en inzicht krijgen in de omvang van alle onttrekkingen, ook voor berekening (p.5).
- Daar waar nodig stimuleren we transitie naar waterextensieve bedrijfsvoering (p.5).
- Om de gevolgen van klimaatverandering op te kunnen vangen en de maatschappelijke kosten beheersbaar te houden streven we naar robuuste eenheden in ons watersysteembeheer. Dat houdt bijvoorbeeld in grotere peilgebieden en ontvlechting van het watersysteem (p.5).

- We verkennen de mogelijkheden en benutten kansen voor het (laten) inrichten van landschapsgrounden voor het creëren van robuustere eenheden in ons watersysteem (p.6).
- We voorkomen zo veel als mogelijk afwenteling van wateroverlast en watertekorten in tijd en ruimte. We creëren waterbuffers en stimuleren sponswerking in nieuw en bestaand stedelijk gebied (p.6).
- Regionaal en landelijk gaan we het gesprek aan over de (boven)regionale waterverdeling bij een veranderend klimaat (p.6).
- Om goed voorbereid te zijn op droogte en watertekorten werken we een verdringingsreeks uit voor ons beheergebied als gebiedsgerichte uitwerking van de landelijke verdringingsreeks (p.6).
- In gebiedsprocessen verkennen we mogelijkheden om (de uitvoering van) lokale waterbeheertaken bij partijen in het gebied te beleggen (p.6).
- De nota peilbeheer gaan we in 2024 evalueren, daarbij betrekken we de laatste ontwikkelingen (ook klimaat) en nieuwe regelgeving, zoals de brief water en bodem sturend, het nationaal programma landelijk gebied en het landbouwakkoord. Als uit deze evaluatie volgt dat aanpassing van de nota peilbeheer wenselijk is dan passen we deze aan (p.6).
- De wegingsfactoren bij peilbesluiten maken we beter inzichtelijk (CO2, biodiversiteit, bodemdaling) (p.6).
- Agrariërs die bijdragen aan waterdoelen en biodiversiteit dienen gesteund en beloond te worden (p.6).
- We werken stroomopwaarts. Dat betekent dat we vanaf het begin van ruimtelijke ontwikkelingen aan tafel zitten om de waterbelangen in te brengen en de consequenties inzichtelijk te maken voor waterveiligheid, waterbeschikbaarheid, waterkwaliteit en klimaatbestendigheid (p.13).

Overig:

- Bij het beheer van dijken wordt erosiebestendigheid zoveel mogelijk gekoppeld aan biodiversiteit (p.10).
- Wij zetten in op kennisontwikkeling, sluiten aan bij (landelijk) onderzoek en stimuleren pilots om uitvoerbaarheid en effectiviteit van maatregelen (en eventuele alternatieve maatregelen) te onderzoeken, monitoren en verbeteren. Onder andere op het gebied van veenaangroei en natte teelten (p.13).
- **In stedelijk gebied hebben we een impulsregeling voor gemeenten voor verbetering van waterkwaliteit, klimaatadaptatie en waterbewustzijn.** We dragen bij aan investeringen voor een klimaatbestendige, natuurvriendelijke en aantrekkelijke inrichting van stedelijk water onder de voorwaarden dat beheer en onderhoud geborgd is in legger en keur. We streven ernaar om de impulsregeling geleidelijk uit te breiden naar een samenwerkingsprogramma (p.15).

2. Bestuursakkoord Wetterskip Fryslân:

Bodemdaling:

- Zo blijven we duidelijk in ons standpunt over delfstofwinning: we zijn tegen elke aanvraag die leidt tot een versnelde daling van de bodem en zullen nadrukkelijk alle (vervolg)schade in rekening brengen bij degene die alsnog plannen doorzet (p.7).

Duurzaam Waterbeheer:

- Het waterbeheerprogramma 2022-2027 en de nota Peilbeleid (2022) vormen samen onze leidraad voor het waterbeheer in deze bestuursperiode. We actualiseren dit programma en beleid op basis van de binnenkort vast te stellen visies Fries Programma Landelijk Gebied en Fryslân Klimaatbestendig 2050+ langs de lijn die we in dit bestuursakkoord uiteen zetten (p.9).

- Aansluitend op onze water- en bodemstructuur verdelen we Fryslân in vier gebieden: Wadden, klei, veen en zand. Elk van deze gebieden kent zijn eigen fysieke kenmerken, opgaven en sociaaleconomische samenstelling. Ook het waterbeheer verschilt per gebied. Via gebiedsgericht werken geven we daar op maat invulling aan, met behoud van de samenhang in het watersysteem. Keuzes in het veengebied hebben impact op bijvoorbeeld het zandgebied of kleigebied. De visie Fryslân Klimaatbestendig 2050+ brengt deze samenhang in beeld en biedt zo houvast voor de nadere keuzes per gebied (p.9).
- Op de hoge zandgronden stimuleren we alle betrokkenen om zoveel mogelijk water vast te houden en passen we ook zelf het watersysteem daar zoveel mogelijk op aan. Daarmee voorkomen we dat we in lageregebieden te veel water krijgen dat we moeten wegpompen, en kunnen we stoppen met het terug omhoog pompen bij droogte. We stimuleren initiatieven die gericht zijn op het vasthouden van water. Tegelijk moeten we een zekere mate van verdroging accepteren. Met betrokkenen gaan we in gesprek over waar en wanneer dat het beste kan (p.9).
- Ook in het kleigebied willen we meer zoet water vasthouden, als buffer om het proces van verzilting te vertragen. Een toename van verzilting is niet te voorkomen, dat zou onevenredig hoge maatschappelijke kosten vergen. We geven de grondeigenaren/beheerders de tijd om hun bedrijfsvoering op verzilting aan te passen. Ondertussen kunnen wij onze kennis over verzilting en verziltingsmaatregelen uitbouwen en gericht inzetten. We zullen ons ook hard maken voor een Rijkssubsidieregeling rondom verziltingsaanpak (p.9).
- Voor het veengebied hebben we samen met provincie, gemeenten, landbouw, natuur en inwoners gewerkt aan het Veenweideprogramma 2021-2030. Hier geven we als deelnemer in de gebiedscommissies voortvarend uitvoering aan. Specifiek houden we vast aan het uitgangspunt van het Friese veenweideprogramma ten aanzien van de gemiddelde grondwaterstand: van 0,40 m onder het maaiveld voor percelen met een landbouwfunctie of hoger/lager waar dat kan (HAKLAM). Samen met de andere betrokkenen houden we het Veenweideprogramma actueel. Dit doen we door maatregelen te monitoren en te evalueren, maar ook door nieuwe visies en beleidskaders (denk aan FPLG) te vertalen naar uitvoering in het veengebied. Insteek is om vanuit de landelijke en provinciale kaders aanvullende financiering te vinden, waarmee we versneld uitvoering kunnen geven aan het programma. Zodra het kan, vertalen we ook de afspraken voor het veengebied naar de nota Peilbeleid (p.9).
- Voor de Friese boezem zetten we het dynamisch peilbeheer voort en breiden dat uit. In droge periodes kiezen we een hoger peil om meer water vast te houden of rietgroei te bevorderen. In natte periodes stellen we het peil lager in om meer neerslag op te kunnen vangen. Voor het peilbeheer op lange termijn kijken we naar de nieuwste KNMI-scenario's (eind 2023). Op basis daarvan stellen we deze bestuursperiode een nieuw boezemplan op en beoordelen we nut en noodzaak van één of meer extra zeegemalen. Die beoordeling maken we breder dan alleen vanuit watercapaciteit en doen we in afstemming met onze collega's van waterschap Noorderzijlvest en andere betrokkenen (p.9).

Water en Bodem Sturend:

- Water is leidend in ons werk. Tegelijk wordt het belang van water in de ruimtelijke ordening en het energie- en klimaatbeleid steeds groter. Dat verwoordt de minister van Infrastructuur en Waterstaat ook in de Rijksbrief 'Water en bodem sturend'. Ons werk kan dan ook niet los worden gezien van een breed maatschappelijk bewustzijn over hoe we met onze omgeving omgaan. We werken in de gebieden daarom nauw samen met provincie en gemeenten, als één overheid. Bij plannen vanuit waterveiligheid, -kwaliteit en -beheer nemen wij de regie in het (starten van een) gebiedsproces. Wanneer de provincie of gemeente met een gebiedsproces start, laten we zo veel mogelijk onze wateropgaven meelopen (p.5).

Dijkversterking:

- We hebben aan landelijke normen te voldoen en onze dijkversterkingen worden voor het grootste deel betaald uit de landelijke dijkenregeling. Het HOE van een dijkversterking kunnen we zelf bepalen, binnen de landelijke en wettelijk vastgestelde kaders (scope, planning en financiering). De veiligheid van de dijk is leidend. Elke dijkversterking is een langjarig project, waar we als

waterautoriteit samenwerken met belanghebbenden. We geven andere overheden en partijen de ruimte om hun inbreng te leveren in de vorm van gebiedskennis en eigen wensen (p.19).

Funderingsproblematiek:

- We geven tot en met 2027 uitvoering aan de aanpak funderingsproblematiek conform aangenomen moties in het veenweidegebied en zullen daarna de aanpak evalueren (p.10).
- Samen met provincie en gemeenten zetten we tot en met 2027 de aanpak van de funderingsproblematiek in het veengebied voort. Gezamenlijk komen we op korte termijn met een Fries funderingsloket, subsidie voor funderings - onderzoek en begeleiding bij het maken van een herstelplan. We doen een beroep op het Rijk om met structurele (financiële) oplossingen te komen, onder andere door het landelijke Fonds Duurzaam Funderingsherstel breder toegankelijk te maken en door middelen via het FPLG beschikbaar te stellen. Ook zorgen we – in lijn met de in 2022 aanvaarde moties – voor een subsidieregeling voor funderingsherstel en een oplossing voor de zogenoemde ‘code-rood woningen’ en bijzondere situaties. Samen met de provincie en gemeenten zorgen we ervoor dat er een duidelijk, klimaatbestendig toekomstperspectief voor het gebied is, waarbinnen betrokkenen de ruimte krijgen en houden om eigen plannen te maken (p.11).

Overig:

- We willen maximaal aansluiten bij de initiatieven die er binnen een gebied zijn en zoeken naar kansen voor samenwerking. Dat wil niet zeggen dat alles kan. We hebben te maken met kaders van het Rijk en/of provincie en zullen in alle openheid de afweging maken. We stimuleren de betrokkenheid van mensen, bedrijven en organisaties bij onze watertaken. Dat varieert van pilots voor zelfbeheer tot (maatschappelijke) stages. We schuwen innovaties in werkvormen en rollen niet, zolang we transparant blijven werken en evalueren (p.5).
- Wij vullen die rol als waterautoriteit graag en met kracht in. Daar hoort bij dat we vanuit onze deskundigheid het gesprek opzoeken met onze stakeholders en collegaoverheden over een veilige en duurzame manier van leven met water (p.7).

3. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier:

Bodemdaling:

- **We hebben de taak om Hollands Noorderkwartier bewoonbaar te houden, voor nu en in de toekomst. Klimaatverandering, zeespiegelstijging en bodemdaling**, maar ook maatschappelijke en technologische ontwikkelingen hebben dan ook grote invloed op ons werk. Bij het vormgeven van ons beleid en bij het doen van ons werk houden wij dan ook nadrukkelijk rekening met deze toekomstige veranderingen. Daarmee werken we aan een toekomstbestendig waterbeheer voor een vitaal en toekomstbestendig landelijk gebied, met sterke, duurzame en innovatieve landbouw die gezond en betaalbaar voedsel levert (voedselzekerheid), gezonde klimaatadaptieve dorpen en steden en voor een waardevolle en robuuste natuur. Wij gaan door met het vastgestelde beleid (p.4).
- HHNK is verantwoordelijk voor drie wettelijke taken: water beheren, water keren en water zuiveren. Dit zijn onze kerntaken. Vanuit onze verantwoordelijkheid hebben we ook een maatschappelijke taak. We onderscheiden daarbij drie rollen: als verantwoordelijke voor onze kerntaken, als samenwerkingspartner en als kennisleverancier. **Met respect voor de natuur en leefomgeving, kunnen wij vanuit onze opgaven, kennis en inzichten, een belangrijke bijdrage leveren aan bijvoorbeeld ruimtelijke adaptatie, biodiversiteit, klimaat, circulariteit en het tegengaan van bodemdaling.** We hebben ons daarom verbonden aan landelijke ambities (p.4).

Speerpunten:

- Water en bodem zijn sturend in de ruimtelijke ontwikkeling. In lijn met het landelijke beleid stellen wij het belang van een gezond water- en bodemsysteem voorop. We moeten nu al rekening houden met de randvoorwaarden die voor een toekomstbestendig Nederland nodig zijn. Dat betekent dat HHNK eerder betrokken wil worden bij gebiedsontwikkelingen en we vanuit onze rol als kennisleverancier en samenwerkingspartner adviseren. Waar nodig zorgen we voor juridische borging in bijvoorbeeld de Waterschapsverordening (P.7).
- De klimaatverandering heeft gevolgen voor de veiligheid, de economie en de gezondheid van onze inwoners. Daarom moeten we onze leefomgeving aanpassen aan deze extremere weersomstandigheden. Dit noemen we 'ruimtelijke adaptatie'. Wij delen onze kennis en ervaring in de gebiedsprocessen en gebiedsontwikkelingen, zodat ons gebied waterrobuust en klimaatbestendig wordt ontwikkeld en ingericht. De regionale klimaatstresstesten geven inzicht in de kwetsbaarheid van het (grotere) gebied. De uitkomsten hiervan nemen we mee in de verdere advisering en uitwerking. We stimuleren maatregelen zoals tegels eruit, plantje erin (P.7).
- We geven uitvoering aan de regionale veenweidestrategie, waarbij wij als functioneel waterbeheerder de rol vervullen als kennisleverancier en samenwerkingspartner (P.7).

Waterveiligheid:

- Ons gebied ligt grotendeels onder zeeniveau. Het in stand houden en periodiek versterken van duinen en dijken (onze waterkeringen) is dan ook een belangrijke taak. Het resultaat waar we naartoe werken is een klimaatbestendig en robuust ingericht gebied in 2050. Om dit te bereiken, realiseren we het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en het programma Verbetering boezemkades (VBK). Tegelijkertijd kijken we honderd tot tweehonderd jaar vooruit voor onze waterkeringen en kunstwerken. We onderzoeken daarbij de (regionale) gevolgen van de zeespiegelstijging. Hiervoor werken we samen met andere waterschappen, provincies en kennisinstituten voor verdere kennisontwikkeling en kennisuitwisseling (p.8).

Voldoende Water:

- Voldoende water betekent niet te veel (wateroverlast) en niet te weinig (watertekort) water, om het gebied leefbaar te houden voor onze inwoners, bedrijven, landbouw en natuur. In droge perioden zorgen we voor voldoende aanvoer en daarmee waterbeschikbaarheid. In natte perioden zorgen we voor voldoende afvoer en een optimale verdeling van zoet water. Kortom, wateroverlast en watertekort kunnen we niet los van elkaar zien (p.9).
- Voldoende water is een belangrijk onderwerp in de gebiedsprocessen en bij ruimtelijke ontwikkelingen. We willen als gelijkwaardige gesprekspartner vroegtijdig adviseren en meedenken over mogelijke oplossingen en zo invulling geven aan water en bodem sturend en zo ons watersysteem ook in de toekomst klimaatbestendig en robuust houden. In de gebiedsprocessen vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied zullen zich tal van kansen gaan voordoen om toe te werken naar een klimaatbestendige leefomgeving waarin op termijn niet alleen de inrichting is versterkt, maar ook steeds vaker de juiste functie op de juiste plek ligt (p.9).
- In 2022 is het programma Wateropgave 2 vastgesteld in het algemeen bestuur. Ook vanuit het programma Wateropgave 2 wordt ingespeeld op de kansen voor een klimaatbestendige leefomgeving. Hiermee sluiten we aan op het proces van het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie (DPRA). Het bestaande beleid voor de overname van het onderhoud van het openbaar stedelijk water, wordt bestendig (p.9).
- Door de klimaatverandering nemen droogteperiodes toe in aantal en omvang. De kweldruk met vooral brak grondwater neemt toe als gevolg van een stijgende zeespiegel en een dalende bodem. Door een goede informatievoorziening en ontwikkeling van modelberekeningen maken we impactanalyses en zijn we beter voorbereid. Waar nodig treedt de verdringingsreeks in werking. De beschikbaarheid van schoon zoet water komt steeds meer onder druk te staan. We werken aan de strategie waterverdeling en ontwikkelen deze door. In de toekomst kan in droge periodes niet meer worden gegarandeerd dat overal voldoende zoet water beschikbaar is. Om die reden stimuleren wij een spaarzaam gebruik van zoet oppervlaktewater en grondwater. Ook

zullen we oog houden voor nieuwe watervragers. Daarnaast stimuleren wij de zoektocht naar alternatieve zoetwaterbronnen (p.9).

4. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Delfland:

Water en Bodem Sturend:

- 'Water en Bodem Sturend' Wij onderschrijven het uitgangspunt van het Rijk dat water en bodem sturend moeten zijn in de ruimtelijke inrichting van ons land. Dit beschouwen wij als een trendbreuk en wij willen gebruikmaken van dit momentum. Samen met andere waterschappen zetten wij ons actief in om dit beleid verder uit te werken, instrumenten te ontwikkelen en in wet- en regelgeving te borgen. Het afwentelen van problemen -van het ene naar het andere gebied, van nu naar de toekomst of van privaat naar publiek- moeten we voorkomen (p.8).
- Om water en bodem sturend te laten zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen, hebben wij onder andere de volgende instrumenten: de Watertoets 2.0, vergunningverlening, monitoring van de uitvoering en handhaving bij afwijkingen. Waar mogelijk versterken wij onze invloed en bevoegdheden door aanpassing van onze Waterschapsverordening. Hiermee is een goede start gemaakt met de motie 'Uitbreiding instrument verhardingsactiviteiten'. Naast onze eigen instrumenten, is de samenwerking met andere overheden en belanghebbenden cruciaal (p.8).
- De ruimte is schaars, zeker in het al dichtbevolkte gebied van Delfland waar een groot aantal nieuwe woningen worden gebouwd. Als waterschap gaan wij niet over de ruimtelijke ordening; daarvoor hebben andere overheden directe bevoegdheden. Het belang van water en bodem en het omgaan met klimaatverandering in de schaarse ruimte wordt steeds groter. Daarom zitten wij zo vroeg mogelijk aan tafel bij gebiedsprocessen, bijvoorbeeld voor woningbouw en andere stedelijke ontwikkelingen. Wij zijn een onmisbare partij in ruimtelijke processen, stellen ons constructief-kritisch op en geven duidelijk de grenzen aan. We houden voet bij stuk, tenzij er een beter plan op tafel komt. Dat doen we met voorwaarden, waarbinnen de ontwikkelingen wel mogelijk zijn (p.8).

Klimaatadaptatie en waterkwantiteit:

- Wij zetten ons in voor de beste leefomgeving voor inwoners, nu én in de toekomst. We willen voorkomen dat onze regio in een situatie komt waarin we ons niet meer (eenvoudig) kunnen aanpassen. Dit kan door de bestaande omgeving aan te passen, bij nieuwe ontwikkelingen toekomstbestendige (locatie)keuzes te maken en door klimaatbestendig te bouwen. Zo werken we aan een systeem dat te veel en te weinig water beter aan kan én houden we rekening met een stijgende zeespiegel. Een klimaatadaptieve groenblauwe omgeving draagt ook bij aan leefbaarheid, gezondheid en biodiversiteit. Wij beseffen dat Delfland dit niet alleen kan. Iedereen moet aan de slag (p.19).
- De langetermijnstrategie om wateroverlast te voorkomen werken we in de komende bestuursperiode verder uit. Wij doen dit voor verschillende gebieden: glas, stad en gras en houden hierbij ook rekening met watertekort en droogte. Waar het nodig is, nemen we alvast maatregelen en pakken we kansen om het totale systeem veerkrachtiger te maken. Dit betekent bijvoorbeeld: meer neerslag hergebruiken, vasthouden en bergen. In de Klimaatonderlegger van Zuid-Holland en de Watervisie staan nog meer maatregelen genoemd. In samenwerking met andere partijen ontwikkelen we toekomstgerichte plannen om wateroverlast zoveel mogelijk te voorkomen en kijken hierbij naar innovatieve oplossingen (p.20).
- We werken de strategie 'zoetwater Delfland 2050' verder uit. Deze zet in op het behouden en verbeteren van de bestaande aanvoer van zoetwater naar ons gebied, het vergroten van het wateraanbod in ons gebied, het verkleinen van de afhankelijkheid van maatschappelijke en economische functies (zoals tuin- en landbouw of bedrijven) van zoetwater en het beperken van de vraag naar water (p.20).

- Voor al deze opgaven werken we samen met en stimuleren we andere partijen om verantwoordelijkheid te nemen. Via de Deltaprogramma's en andere gremia volgen en beïnvloeden we landelijke beleidsontwikkelingen (p.20).

Natuurlijk Evenwicht:

- Een integrale aanpak is nodig om voor de langere termijn voldoende en schoon water te hebben. Ons water en ons werk maakt ten slotte onderdeel uit van een groter natuursysteem. Het beleid rond natuur is een wettelijke verplichting die ligt bij de provincie. Vanuit onze verantwoordelijkheid voor het watersysteem dragen wij actief bij aan zo goed mogelijke natuur in ons gebied. Vanuit onze kerntaken zijn wij betrokken bij de provinciale uitwerking van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Hier zetten wij voortvarend op in (p.22).
- Voor onze watertaken is het grasland belangrijk. Het grasland in Delfland staat echter onder druk door bodemdaling, verstedelijking en ontwikkelingen in de agrarische sector. Wij werken met de provincie en buurwaterschappen aan manieren om bodemdaling tegen te gaan, bijvoorbeeld via pilots onderwaterdrainage (een techniek die grondwaterstanden kan verhogen in veengebieden). Het is daarbij de vraag of er in droge perioden voldoende zoetwater voor dergelijke systemen beschikbaar is (p.22).
- Ook kijken we met betrokkenen naar meer flexibel peilbeheer. In plaats van een vast peil of regulier zomer- en winterpeil wordt het peil gevarieerd, binnen de grenzen van het peilbesluit. Daarnaast werken we met kleinere peilvakken. Dit betekent: meer gebiedsgericht, een fijnmazig maatwerk dus. Bijvoorbeeld tussen grasland met een agrarische functie, met een natuurfunctie en/of voor een bergingsfunctie. Wij gaan regelmatig in gesprek met belanghebbenden over de verschillende uitdagingen in het grasgebied. Bijvoorbeeld over de waterkwaliteit, het vasthouden van water, de biodiversiteit, natuurvriendelijke oevers, weidevogels en CO2-reductie. We blijven zoeken naar innovatieve methoden om een oplossing te vinden voor deze onderwerpen (p.22).
- In het stedelijk gebied zoeken we naar meer mogelijkheden om water vast te houden en te bergen ('sponswerking van de stad'). We zetten gemeenten aan tot meer afkoppeling en vasthouden van het hemelwater. Dit betekent dat regen niet het riool in stroomt en het water op die locatie waar het valt, gebruikt kan worden. In het glasgebied zetten we Rainlevel onverminderd voort en zoeken we naar extra vormen om water vast te houden en te bergen. Een van de gevolgen van klimaatverandering is droogte. Hierdoor moeten we rekening gaan houden met tijdelijk hogere verziltingsniveaus in ons gebied. Dit houdt in dat er meer zout water ons gebied indringt wat gevolgen kan hebben voor bepaalde natuur en teelten. Waar dat mogelijk is, grijpen we de kans aan om het oppervlak aan waternatuur uit te breiden. Dat is goed voor de natuur en voor ons watersysteem. Waar mogelijk boren we hiervoor externe financieringsbronnen aan (p.23).

Waterveiligheid:

- Droge voeten is één van de hoofdtaken van een waterschap. Delfland heeft zo'n 700 kilometer aan dijken, duinen en kades (waterkeringen) in het gebied. Allereerst moeten onze keringen op orde zijn. Daarom onderhouden en verbeteren we deze continu (p.26).
- Om tijdig in te kunnen spelen op de zeespiegelstijging, die het gevolg is van klimaatverandering, werken we de Kustvisie verder uit. Het belang van stevige dijken, duinen en kades neemt in de toekomst alleen maar toe door de zeespiegelstijging in combinatie met bodemdaling. Hoewel het in dit akkoord summier aandacht krijgt, zetten we dit belangrijke werk voort en komen we met uitgewerkte voorstellen om de waterveiligheid zoveel mogelijk te garanderen (p.26).

5. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Rijnland:

Waterveiligheid:

- Rijnland is verantwoordelijk voor het op sterkte houden van de zeekering. Met dynamisch kustbeheer geven we zee en wind de ruimte om sediment te verplaatsen. Daardoor kan het

kustfundament meegroeien met de stijgende zeespiegel en ontstaat er een natuurlijker kustlandschap met een grotere verscheidenheid aan leefgebieden, planten en dieren (p.11).

- Met het oog op de zeespiegelstijging is Rijnland in 2022 het proces 'strandbebouwing' gestart, dat we deze bestuursperiode voltooien. Doel hiervan is om ruimte te creëren voor zeewaartse duinaangroei. Aangroei van de kust is één van de pijlers van het Rijks- en Rijnlandse kustbeleid. Hierbij houden we rekening met de aanwezige belangen en creëren we zoveel mogelijk draagvlak. We maken afspraken over de verplaatsing van seizoensgebonden strandbebouwing met eigenaren, gemeenten en Rijkswaterstaat (vanaf 2023 en verder). We leggen dit vast in nieuwe regels voor strandbebouwing in de Rijnlandse Waterschapsverordening (2024) (p.11).
- Het kennisprogramma Zeespiegelstijging levert eind 2023 een tussenrapportage op in samenhang met de nieuwe klimaatscenario's van het KNMI. We brengen de (mogelijke) gevolgen daarvan voor al onze taken integraal in beeld. In #14 lichten we dit toe (p.11).
- De regionale waterkeringen die in 2012 zijn afgekeurd, moeten in 2030 aan de provinciale norm voldoen. Om op koers te blijven om dit doel te kunnen halen, intensiveren we het uitvoeringsprogramma van de regionale waterkeringen (p.11).
- Ons monitoringsprogramma van de waterkeringen is steeds meer geautomatiseerd. Dat draagt bij aan een beter en actueler inzicht in de staat van onze waterkeringen, waardoor we efficiënter kunnen werken. Bij de werkzaamheden aan onze waterkeringen versterken we waar mogelijk de biodiversiteit (p.11).
- De toetsronde regionale waterkeringen (2024) biedt straks belangrijke informatie. Dit kan leiden tot nieuwe versterkingsopgaven. Rijnland maakt met de provincies afspraken over het tempo en de ambitie van deze nieuwe versterkingsopgaven (p.11).
- We geven uitvoering aan het besluit om de vier grote balgstuwen¹ in en om de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder te renoveren. Dit vanwege de maatschappelijke belangen die worden beschermd. Het doel is om in geval van een (dreigende) kadebreuk:
 - het achterliggende gebied te beschermen tegen overstromingen;
 - te voorkomen dat de hele boezem leegloopt, wat grote gevolgen heeft voor het boezemsysteem zelf. Strikt genomen gaat het om een bovenwettelijke bescherming. Zoals in de vorige bestuursperiode besloten, spreken we daarom de mede-verantwoordelijke overheden (Rijk, provincies en gemeenten) aan een evenredig deel van de kosten bij te dragen (p.11).

Voldoende Water:

- Door langere periodes van droogte, lagere rivierafvoeren en toenemende verzilting staat de zoetwatervoorziening onder druk. Als Rijnland nemen we daarvoor in overleg met het Rijk, provincies, drinkwaterbedrijven, (agrarische) bedrijven en natuurorganisaties diverse maatregelen. Zo vergroten we al de capaciteit van de Klimaatbestendige wateraanvoer (KWA) en werken we aan spaarzaam gebruik van zoet water, ook in de samenwerking met gemeenten en gebruikers. We kijken ook naar (innovatieve) maatregelen zoals ondergrondse waterberging en afvangen van brakke kwel. Maar dat is niet genoeg. Ondanks bovengenoemde maatregelen moeten we rekening houden met afnemende beschikbaarheid van zoet water, daarom werken we aan een strategie waterverdeling (p.13).

Water en Bodem Sturend:

- Deze bestuursperiode komen het KNMI en het Deltaprogramma met nieuwe klimaatgegevens. In nauwe samenwerking met onze partners (Rijk, provincies, collegawaterschappen, kennisinstituten en private partijen) brengen we in kaart wat hiervan de gevolgen zijn voor het Rijnlandse gebied, onze strategie en ons investeringsprogramma. We doen dat onder de noemer Toekomstbestendig watersysteem Rijnland. We kijken daarbij niet alleen wat we zelf kunnen en moeten doen als waterschap, maar nadrukkelijk ook welke maatregelen nodig zijn in de ruimtelijke inrichting (p.23).
- Nog deze zomer stellen we een eerste set aan regels in de Waterschapsverordening vast die er toe bijdragen dat nieuwe gebiedsontwikkelingen klimaatbestendig worden ingericht. De komende bestuursperiode ontwikkelen we deze regels verder. We werken aan het juridisch

instrumentarium om de regels ook te kunnen toepassen bij de herstructurering van bestaande gebieden (p.23).

- Het klimaatbestendig maken van bestaande (stedelijke) gebieden is een grote opgave. De gemeenten zijn hiervoor primair verantwoordelijk. Vanuit onze taakdeskundigheid adviseren wij de gemeenten. Met gemeenten maken we duidelijke afspraken over het klimaatbestendig inrichten van zowel bestaande als nieuwe stedelijk gebieden. Indien Rijnland bijdraagt aan de uitvoering van maatregelen, dan doen we dat op basis van wederkerigheid. Bij projecten vragen we om een eerlijke bijdrage van alle belanghebbende partijen (p.23).
- Onder regie van Rijk en provincies worden diverse grote en complexe ruimtelijke ordeningsvraagstukken opgepakt, waaronder het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), de vijf NOVEX-trajecten en diverse grote woningbouwontwikkelingen. Dit zijn de belangrijkste overleggen om onze regels en kaders in te brengen. We stellen daarvoor voldoende capaciteit beschikbaar en werken samen met de provincies om ook de KRW-doelen en de natuurdoelen te realiseren. Het Rijk draagt de kosten die voortvloeien uit het NPLG. De resultaten uit deze trajecten zijn voor de komende decennia medebepalend voor de ruimtelijke inrichting, de functies en het waterbeheer in ons gebied (p.23).
- Rijnland heeft de wettelijke taak om in overleg met alle betrokken partijen de waterpeilen vast te stellen. Maatwerk is daarbij het sleutelwoord: we zoeken naar de beste oplossing waarbij we kijken naar de functies en kenmerken van het gebied, de belangen van eigenaren en gebruikers, het water in de omgeving, het mogelijke effect op vrijkomen van broeikasgassen, de waterkwaliteit én de kosten en de baten. De uitkomst leggen we vast in een peilbesluit (p.24).
- Rijnland neemt deze bestuursperiode het initiatief om in samenwerking met de diverse partners maatregelen te nemen en projecten te starten om bodemdaling in het landelijk gebied te remmen. We leren daarbij van de aanpak van hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden (p.25).
 - Het streven is om per jaar 500 hectare aan te pakken. We maken een start in 2023. Het Rijk heeft stimulatiegelden (impulsgeld) bij de provincies gestald die kunnen worden ingezet voor de realisatie van de maatregelen en projecten.
 - Wij faciliteren dat de verschillende partijen bij elkaar komen, waarbij iedere partij binnen zijn of haar eigen taakverantwoordelijkheid de noodzakelijke werkzaamheden en acties uitvoert. Hiervoor organiseren we ook het gesprek tussen landbouw- en natuurorganisaties over waterbeheer.
 - Rijnland zet zich richting Rijk en provincies in om het voorkomen van verdroging van het veenweidegebied (met kwetsbare bebouwing, bedrijven en natuur) hoger op de landelijke verdringingsreeks te krijgen.
 - We stellen voor deze initiële rol voldoende capaciteit beschikbaar, uiteindelijk moet dit vanuit het NPLG worden betaald.
 - De strategie om te komen tot een goede en effectieve aanpak werken we aan het begin van deze bestuursperiode nader uit, waarbij we ook rekening houden met de beperking van broeikasgasuitstoot en de opslag van CO2 in bodems (p.25).
- Om bodemdaling te remmen speelt het actief sturen op grondwaterpeil een belangrijke rol. Met flexibel peilbeheer en onderwaterdrainage kunnen we veel bereiken, maar deze hebben elk ook hun eigen aandachtspunten. Een voorbeeld is het vraagstuk of er in droge perioden voldoende zoet water beschikbaar is voor het nat houden van het veenweidegebied. Een ander voorbeeld is het risico dat wateroverlast toeneemt door het opzetten van waterpeilen (p.25).
- De gevolgen van bodemdaling zijn groot voor landbouw, natuur, gebouwen en infrastructuur. De schade varieert van verzakkingen van funderingen tot verlies van landbouwgronden en uitstoot van broeikasgassen. Landelijk en stedelijk gebied vereisen elk een eigen aanpak. Rijnland neemt zowel in landelijk als stedelijk gebied actief deel aan gebiedsprocessen om samen met Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, kennisinstituten, de agrarische sector, bedrijfsleven, natuurorganisaties én inwoners de gevolgen van bodemdaling te beperken. In stedelijk gebied werken we hieraan bijvoorbeeld in de gemeente Gouda en in landelijk gebied binnen de Regiodeal bodemdaling Groene Hart en het Nationaal Programma Landelijk gebied (NPLG) (p.26).

6. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard:

Bodemdaling:

- Het nieuwe bestuur staat voor grote en complexe uitdagingen, van de beschikbaarheid van voldoende zoetwater, wateroverlast en waterveiligheid, tot en met waterkwaliteit, vermindering bodemdaling en verbetering van de biodiversiteit (p.2).
- Wij onderzoeken nieuwe technieken en ontwikkelingen om de bodemdaling te remmen zoals WIS (onafhankelijk van het oppervlaktepeil) en Klei in 't veen om zo de CO2-uitstoot te beperken (p.4).

Waterveiligheid:

- Met de huidige klimaatverandering en zeespiegelstijging is het essentieel dat onze dijken voldoen aan de landelijke veiligheidseisen, voor zowel onze primaire als regionale waterkeringen (p.3).
- Wij zijn van mening dat het Hoogwaterbeschermingsprogramma de kosten van de dijkversterkingsprojecten (minus de 10% eigen bijdrage) moet blijven vergoeden (inclusief de voorfinanciering). De extra rentelasten van de voorfinanciering dienen onderdeel te zijn van de subsidies van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (p.3).

Klimaat en Ruimte:

- De bouwopgaven in ons gebied zijn groot en vragen om afstemming met de "water en bodem sturend"-gedachte. Wij zorgen dat HHSK vanaf het begin actief bij ruimtelijke ontwikkelingen is betrokken en dat zo de waterbelangen worden meegenomen in de planvorming. Ook bewoners en bedrijven willen vaak bijdragen aan een groenere leefomgeving die meer water kan opvangen en droogte tegengaat (afkoppeling hemelwater bevorderen en verstening van buitenruimte en tuinen tegengaan). Wij stimuleren het waterbewustzijn. Wij ondersteunen onze inwoners door te laten zien wat zij kunnen doen en blijven hiervoor subsidies beschikbaar stellen (p.4).

7. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap van Aa en Maas:

Waterveiligheid:

- Wij zorgen dat wij voldoen aan de zorgplicht om de waterveiligheid te waarborgen. Hierbij gaat het om het dagelijks beheer en onderhoud, inspectie, herstel van keringen en calamiteitenbestrijding hoogwater (p.9).
- Wij zetten de huidige planning van de waterveiligheidsprojecten door: het project Ravenstein - Lith wordt geheel gerealiseerd in deze bestuursperiode. Dit geldt ook voor het korte traject Doeveren. In het traject Cuijk – Ravenstein starten wij met de uitvoering. En wij ronden de verkenning van het traject Lith-Bokhoven af (p.9).
- Wij zien dat de kosten voor de waterveiligheidsprojecten van ons, maar ook bij andere waterschappen hoger zijn dan aanvankelijk gedacht. Dit zet druk op de financiering van de HWBP-projecten. Wij gaan door met alle voorbereidingen. Daarnaast maken wij ons binnen de alliantie van het HWBP en richting het Rijk hard voor een redelijke verdeling van de lasten en snelle duidelijkheid over de financiering, waaronder voorfinanciering (p.9).
- Waar mogelijk combineren wij onze waterveiligheidsdoelen met de doelen van onze gebiedspartners. Met zo'n integrale gebiedsgerichte aanpak beperken wij het aantal keren overlast in een bepaald gebied (p.9).
- Bij het bepalen en invullen van de waterveiligheidsopgave werken wij volgens het principe van meerlaagse veiligheid. Volgens dit principe wordt rekening gehouden met de lagen preventie (1), ruimtelijke inrichting (2) en rampenbestrijding (3) (p.9).
- Onze regionale keringen voldoen vrijwel helemaal aan de normen. De laatste aandachtspunten pakken wij aan en wij houden de keringen op orde (p.9).

Een Robuust, veerkrachtig en Stuurbaar Watersysteem:

- Wij continueren het huidige peilbeheer dat is vastgelegd in de nota peilbeheer. In de grotere waterlopen waar het waterschap het peilbeheer uitvoert (a-watergangen), houden wij de peilen het hele jaar door hoog (uitgangspunt is circa 40 cm onder maaiveld) en als het nodig is zelfs extra hoog door inzet van de conserveringsmarge. Dit is de mogelijkheid in ons beleid om, bijvoorbeeld tijdens en na een droge periode, de peilen hoger in te stellen dan normaal. Uiteraard hebben wij daarbij oog voor de belangen van de diverse grondeigenaren, waarbij wij in overleg met elkaar treden (p.10).
- Wij zetten extra in op het conserveren van water in de haarvaten (de b en c watergangen). Vooral op de hoge gronden stimuleren wij het dempen van sloten of het omzetten van sloten naar groenblauwe perceelsranden. Als sloten behouden moeten blijven, stimuleren wij verhoogde waterpeilen (via slootboderverhoging of extra stuwtjes) (p.11).
- Wij pakken laagtes op de hoge zandgronden die drainerend werken (zoals het Straatsven, het Palmven, het Meerven) met maatwerk aan (bijvoorbeeld via ruiling van grond of het omvormen van laagtes tot een klimaatbuffer) (p.11).
- Wij gaan meer 'waterhouderijen' ontwikkelen: locaties waar wij water opslaan dat wij in droge tijden kunnen benutten. Wij denken onder andere aan omvorming van het Meerven nabij de Strabrechtse Heide tot zo'n waterhouderij en aan de visvijvers bij Asten waar wij extra water willen opslaan. Als op andere plekken kansen liggen, pakken wij die ook (p.11).
- Afspraken over waterconserverende maatregelen zoals het dempen van sloten, lop-stuwen en klimaatadaptieve drainage leggen wij vast in bedrijfs bodem- en waterplannen, met daarbij aandacht voor de verantwoordelijkheid van de grondeigenaren en die van het waterschap (p.11).
- Hierbij hoort het principe van 'voor wat, hoort wat'. Grondeigenaren die aantoonbaar extra inzet plegen op het aanvullen van het grondwater, mogen in normale situaties een deel van dat grondwater ook zelf gebruiken voor bijvoorbeeld beregening of subirrigatie. In extreme situaties geldt de nationale verdringingsreeks (p.11).
- Essentieel onderdeel voor een goed functionerend watersysteem is het humusgehalte van de bodem en het tegengaan van bodemverdichting. Goede bodems houden water (en nutriënten) vast. Wij blijven hierop inzetten via inzet van onze kennis en stimulering, onder meer via het programma Bodem Up (p.11).
- Wij zetten er op in om in deze bestuursperiode de opgave voor hydrologisch herstel in en rond de Natura2000 gebieden en natte natuurparels in ons gebied af te ronden. Het gaat hierbij met name om de Peelvenen, Vlijmens Ven/Moerputten, Hooge Raam, Sang en Goorkens en het Wijboschbroek (p.11).
- Wij passen het beregeningsbeleid aan zoals is afgesproken in het concept-beregeningsbeleid 1.0 gemaakt door de werkgroep beregening van het BBG (Breed Bestuurlijk Grondwateroverleg). Hierbij is het doel dat die aanpassingen bijdragen aan het bereiken van de geschikte hydrologische omstandigheden voor beschermde natuurgebieden met als uitgangspunt dat er zoveel mogelijk ruimte blijft voor economische ontwikkelingen (p.11).
- Ook wijstherstel zorgt ervoor dat wij extra water vasthouden op de hoge gronden en flanken en blijven wij daarom stimuleren (p.11).
- Wij maken het beleidsmatig mogelijk om sub-irrigatie in de zones rondom natuurgebieden toe te passen met als voorwaarde dat de voeding uit een kleine onttrekkingsput komt. Wij combineren dat met het verhogen van grondwaterstanden en het verminderen van de beregeningsbehoefte (p.11).
- Ten behoeve van verdrogingsbestrijding in die natuurgebieden kopen wij op vrijwillige basis gronden aan rondom de natuurgebieden die cruciaal zijn voor een goed hydrologisch functioneren van die natuurgebieden en geven deze langjarig in (natuur)pacht. Zo stimuleren wij onder andere initiatieven voor natuurinclusieve agrarische bedrijfsvoering en voor agrarisch waterbeheer. Vanzelfsprekend hebben wij ook oog voor andere oplossingen dan aankoop en staan wij open voor initiatieven vanuit de diverse grondeigenaren (p.11).
- Wij werken samen met gemeenten uit hoe wij op zo'n kort mogelijke termijn al het schone regenwater in bebouwd gebied afkoppelen van de riolering en terplekke infiltreren of opvangen in buffers. Zo voeden wij het (grond)watersysteem optimaal (p.11).

- Samen met gemeenten stimuleren wij initiatieven gericht op een duurzaam watersysteem in het bebouwde gebied (groene daken, afkoppelen, groene schoolpleinen, etc.). Hiertoe zetten wij de bestaande regelingen en de loketfunctie die Aa en Maas daarin vervult door (p.12).
- Wij leggen de manier waarop wij werken aan het tegengaan van droogte en verdroging, met daarin onder meer aandacht voor de hierboven genoemde acties, vast in een programmatische aanpak (p.12).
- De nagestreefde hoge waterpeilen vragen om een systeem waarin je, vooral op de flanken, snel kunt sturen om wateroverlast te beperken. Wij zetten daarom het automatiseren van stuwen door en waar mogelijk realiseren wij ruimte voor (kleinschalige) waterberging om afwenteling naar de beekdalen te beperken (p.12)
- Voor een klimaatbestendig en robuust watersysteem is meer ruimte voor water in de beekdalen nodig. Door het extremer wordende klimaat, de structureel hogere grondwaterstanden in het hele gebied en de snelle sturing op de flanken, moet er rekening mee worden gehouden dat de van oudsher natte gronden in de beekdalen vaker overstroomd (p.12).
- Vanuit het principe dat bodem en water meer sturend moeten zijn in de inrichting van Nederland, gebruiken wij de opgestelde signaleringskaart om aan te geven welke ruimtelijke ontwikkelingen wel of niet passen binnen het watersysteem. Hiermee sturen wij op het voorkomen van ongewenste ontwikkelingen in het beekdal (p.12).
- Er ligt een grote opgave om 's-Hertogenbosch en omgeving voldoende te beschermen tegen wateroverlast (Howabo). Wij werken de 11 bouwstenen die hiervoor zijn bedacht verder uit, met extra aandacht voor het bovenstreams vasthouden van water, omdat we hiermee werk met werk kunnen maken met de droogteaanpak (p.12).

Overig:

- Meten is weten: via meten en monitoren krijgen wij inzicht in hoe het echt zit. Dit helpt om betere beslissingen te nemen. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan sensorgestuurd boeren, beregeningsmeters en aan ons grond- en oppervlaktewatermeetnet (p.13).

8. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht:

Waterveiligheid:

- Waterschap Amstel, Gooi en Vecht beheert en onderhoudt 38 km primaire waterkeringen, 591 km regionale waterkeringen en 294 km overige keringen. Deze keringen beschermen het gebied tegen overstromingen. We realiseren ons dat sterke keringen alleen niet voldoende is voor waterveiligheid en zetten daarom in op meerlaagse veiligheid. Ook de crisisorganisatie draagt bij aan waterveiligheid, door voorbereid te zijn op calamiteiten. De toenemende klimaatverandering maakt dat we niet altijd meer 'droge voeten' kunnen garanderen en met onze bedrijven en inwoners het gesprek moeten voeren over de waterrisico's van wonen en werken in ons gebied. Zo zorgen we dat we allemaal beter bewust en voorbereid zijn op wateroverlast. De primaire keringen zijn op orde. AGV draagt (wettelijk verplicht) jaarlijks een groot bedrag bij aan het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma. Voor de regionale keringen gaan we de aanpak intensiveren. De realisatie van dijkverbeteringen moet omhoog in de periode 2024-2030, vanwege afronden van projecten uit de toetsronde van 2012 en starten van nieuwe projecten uit de toetsronde 2024 (p.6).
- Door klimaatverandering, cyberdreigingen en pandemieën worden crises complexer en minder voorspelbaar. Dat vraagt om een toekomstbestendige en wendbare crisisorganisatie, die nauw samenwerkt met andere crisispartners. We sluiten aan bij landelijke ontwikkelingen om het stelsel van crisisbeheersing te versterken en komen zo geleidelijk op niveau. We hebben op dit moment een hoger risico op (maatschappelijke) schade dan aanvaardbaar is (p.6).

Voldoende Water:

- Voldoende water gaat over de zorg om op iedere plek in ons gebied de juiste hoeveelheid water te hebben met de juiste kwaliteit. Dat kan alleen als we een watersysteem hebben dat op orde is en ook in de toekomst op orde blijft.
 - Op orde betekent op zijn minst: voldoen aan de wettelijke kaders en het uitvoeringsbeleid van het waterschap, onder meer ons Waterbeheerprogramma, ons Boezemplan, onze Nota Peilbeheer, de Nota Vis en het Biodiversiteitsherstelplan.
 - Toekomstbestendig wil zeggen dat mensen ook over 100 jaar in ons beheergebied kunnen wonen en werken en de biodiversiteit meetbaar is verbeterd. Ons watersysteem draagt bij aan het tegengaan van klimaatverandering (klimaatmitigatie) en ondersteunt aanpassing aan klimaatverandering (klimaatadaptatie). We hanteren hierbij de volgorde 'vasthouden, bergen, afvoeren' zodat we goed (voedselarm) water, zoals regenwater zoveel mogelijk lokaal vasthouden. Dit leidt tot minder wateroverlast en minder last van droogte. Ons watersysteem staat niet op zichzelf: Het boezem- en poldersysteem is direct verbonden met het hoofdwatersysteem. Er bestaat een duidelijke relatie met het grondwatersysteem. Het watersysteem heeft effect op bodemdaling en een nauwe relatie met waterkwaliteit en dierenwelzijn (p.10).
- Het boezemsysteem is aan zijn grens. Het Boezemplan geeft aan wat er nodig is om het hoofd boven water te houden. Essentieel is samenwerking in Toekomstbestendig NZK-ARK-systeem met andere waterschappen en Rijkswaterstaat en in de Deltaprogramma's IJsselmeergebied en nog op te starten Deltaprogramma Centraal Holland. Voor de druk op de stadsboezem Amsterdam geldt dat deze niet verder mag toenemen (p.10).
- Droogte krijgt steeds meer impact. Droogte heeft gevolgen voor verzilting, waterkwaliteit en bodemdaling. Bodemdalingbeperkende maatregelen kosten veel water en beperken de capaciteit om water vast te houden en te bergen.
- De conditie van de technische assets voldoet niet overal aan het gewenste niveau. Het Masterplan Technische assets Watersysteem geeft aan wat er nodig is om dit risicogestuurd op te lossen (p.10).
- Water en Bodem moeten sturend zijn voor ruimtelijke inrichting Water en Bodem Sturend is bepalend voor de ruimtelijke inrichting, zowel in het buitengebied als in de bebouwde omgeving. De geschiktheidskaart ('kansenkaart') geeft randvoorwaarden voor woningbouw en ruimtelijke inrichting (p.10).
- De verantwoordelijkheden voor grondwaterbeheer zijn versnipperd en complex. Er bestaat onvoldoende duidelijkheid over de rol van waterschappen bij grondwaterbeheer (p.10).
- We willen de Keur/Waterschapsverordening aanvullen, met name als het gaat om beïnvloeding van het watersysteem in de bebouwde omgeving. We willen een verplichting opnemen om bij (ver)nieuwbouw de gevolgen voor grondwaterstroming mee te nemen; we willen regels aanvullen voor lozingen in kwantiteit en kwaliteit en voor grondwateronttrekkingen; bij nieuwbouw willen we eisen stellen aan de opvang van regenwater (uitgaande van buien van minimaal 70 mm per 24 uur, zoals in MRA is afgesproken) (p.11).
- Om bodemdaling te remmen en uitstoot van broeikasgassen te beperken streven we in veenweidegebieden op termijn naar een hoge grondwaterstand: -20 tot -40 cm. In 2025 gaan we hier keuzes in maken voor wat betreft beleid en programmering (tempo van uitvoering en prioritering van gebieden). We doen dit in gebiedsprocessen, samen met belanghebbenden en andere overheden. In het WBP 2028-2033 wordt de noodzaak om bodemdaling te remmen en uitstoot te beperken een leidend uitgangspunt. Activiteiten om nader uit te werken in een Uitvoeringsprogramma (p.12).
- Gebiedsgericht aanpakken van bodemdaling. We willen verdere invulling geven aan een gebiedsgerichte aanpak van bodemdaling, De Regionale Veenweide Strategie van de provincie Utrecht is een goede basis. Gebiedsgericht werken moet niet alleen gericht zijn op bodemdaling, maar ook op waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid (p.12).
- Invulling geven aan een robuust watersysteem in veenweidegebieden. Wij streven naar een robuust watersysteem in het veenweidegebied, met als doel de bodemdaling te remmen en de uitstoot van broeikasgassen te beperken. Uitgangspunt is, in lijn met de Kamerbrief Water & Bodem Sturend en de Regionale Veenweide Strategie Utrecht, een grondwaterstand van -20 tot -

40 cm. Daarbij houden we rekening met de uitvoerbaarheid in gebieden met beperkte beschikbare hoeveelheid water en met praktische overwegingen over versnippering van peilvakken. Op plekken waar het vanuit het water- en bodemsysteem wenselijk en haalbaar is, streven we naar -20 cm. In 2025 gaan we hier keuzes in maken voor wat betreft de programmering (uitvoering) en beleid, synchroon lopend met rijk en provincies. Keuzes over het tempo en prioritering van gebieden maken we zo dat belanghebbenden voldoende tijd en zekerheid hebben over het agrarisch perspectief voor eventueel noodzakelijke aanpassingen. Dit alles doen we in de gebiedsprocessen waarbij we samen met de andere partijen de benodigde middelen gezamenlijk organiseren. We onderzoeken wat de relaties (kunnen) zijn tussen de gewenste grondwaterstand en de instrumenten van het waterschap op oppervlaktewaterpeil. Er komt een tweede actieprogramma Aanpak Veenweiden voor de periode 2024 - 2030. In het waterbeheerplan 2028-2033 wordt de noodzaak om bodemdaling te remmen en uitstoot te beperken een leidend uitgangspunt (p.12).

- We willen wateroverlast voorkomen. We werken samen in het op te richten Deltaprogramma Centraal Holland en met het Deltaprogramma IJsselmeergebied aan oplossingen voor wateroverlast, onder andere aan een nieuwe 'uitgang' voor wateroverlast voor 2035 (p.13).
- We zoeken in ons gebied naar plekken waar we regenwater kunnen opvangen en vasthouden en adviseren gevraagd en ongevraagd om dit binnen ruimtelijk (her) ontwerp, (her)inrichting en (her)bouw op te nemen (p.13).
- We zoeken naar mogelijkheden voor extra waterberging op alle schaalniveaus (p.13).
- Onderzoeken van mogelijkheden voor extra waterberging en minder bemaling. Op niveau van boezem/hoofdwatersysteem gaan we vanuit het op te richten Deltaprogramma Centraal Holland op zoek naar mogelijkheden voor calamiteitenbergingen, zoals calamiteitenpolders. Langer vasthouden van water heeft voorrang boven versneld afvoeren. We zorgen dat we zo min mogelijk gebiedsvreemd water in de polders inlaten, zodat we de migratie van invasieve soorten zo veel mogelijk voorkomen. Het aanpakken van lekke polders, waarbij we water de polder inlaten dat weer moet worden uitgemalen, zetten we in de komende jaren voort (p.13).
- Aandacht voor Hoogwaterbemalingsgebied Amsterdam. Speciale aandacht is nodig voor het Hoogwaterbemalingsgebied in Amsterdam om in tijden van sterk wateroverschot het water snel en veilig af te kunnen voeren via Gemaal Zeeburg naar het Markermeer. We willen schade door droogte beperken (p.13).
- Op hoger gelegen gebieden in ons waterschap, bijvoorbeeld de Utrechtse Heuvelrug, zijn plekken waar het nodig is water vast te houden voor perioden met langdurige droogte (p.13).
- Om inzicht te krijgen gaan we de meldingsplicht voor alle grond- en oppervlaktewateronttrekkingen aanscherpen. Op grond van dit inzicht nemen we maatregelen die moeten leiden tot minder wateronttrekking (p.13).
- Wij ambiëren een coördinerende rol als het gaat om grondwaterbeheer, zodat we andere partijen kunnen sturen met hun verantwoordelijkheid in grondwaterbeheer en hen daarin kunnen helpen. Wij hebben immers veel kennis over grondwater. Maar dat kan alleen als er landelijk een regeling komt voor financiering van sanering van bestaande verontreinigingen en funderingen en de Omgevingswet daarop wordt aangepast (p.14).

Gezond Water:

- We zorgen dat we in principe alleen water inlaten als dat nodig is voor het op peil houden en dat dit water een goede kwaliteit heeft. We houden goed (voedselarm) water zoveel mogelijk lokaal vast door de sponswerking te vergroten (p.16).

Klimaat:

- We hanteren het uitgangspunt dat 'water en bodem sturend' moeten zijn bij ruimtelijke ordening (p.33).
- We nemen deel aan diverse samenwerkingsverbanden rondom klimaatadaptatie en 'water en bodem'. We versterken onze netwerkaanpak klimaatadaptatie (p.33).
- Ook willen we burgers actief blijven betrekken bij het vinden van klimaatadaptatieve oplossingen (p.33).

- We gebruiken de mogelijkheden van de Waterschapsverordening om bij te dragen aan klimaatadaptatie (p.33).
- AGV wordt namens de waterschappen in het MRA-gebied formeel lid van het samenwerkingsverband MRA om het thema Klimaatadaptatie en 'Water en Bodem' te agenderen in de uitwerking van de regionale ruimtelijke ambities van de regionale partners. Het eerder ontwikkelde handboek 'Versnelling klimaatadaptatie in regio Amstel, Gooi en Vecht' willen we verder doorontwikkelen. We stimuleren gezamenlijke projecten zoals Systeemherstel Heuvelrug Gooi- en Vechtstreek en Resilience by Design (p.33).
- Versterken van de sponswerking in de stad Samen met gemeenten versterken we de sponswerking in de stad. Door regels voor klimaatadaptatie op te nemen in onze Waterschapsverordening gaan we bijvoorbeeld versterking en onderkeldering tegen. We borgen voldoende mogelijkheden om regenwater op te vangen waar het valt, met als doel het zo goed mogelijk te gebruiken (zoals toepassen van 'grijs water' voor toiletspoeling/bewatering in droge periodes) en alleen af te voeren als het niet anders kan (p.34).
- Inzetten op extra waterschapsheffing voor klimaatadaptatie We willen verkennen, bij voorkeur via de Unie van Waterschappen, wat de mogelijkheden zijn voor een extra waterschapsheffing, specifiek voor klimaatadaptatie. Dit doen we in overleg met andere overheden die ook een bijdrage leveren, om daarmee een stevige basis te creëren voor structurele borging van de aanpak van klimaatadaptatieve maatregelen. De kosten voor klimaatadaptatie raken de gebouwde omgeving en dus ook eigenaren van gebouwen. We zoeken naar manieren om ook bij onze huidige heffingen duurzaam en watervriendelijk gedrag te belonen (p.34).
- Klimaatadaptatieve gebouwde omgeving Wij willen landelijk het toonaangevende voorbeeld zijn in de doorvertaling en borging van structurerende keuzes op het thema klimaatadaptatie, met als onderlegger Water en Bodem Sturend. We implementeren de Landelijke Maatlat voor een Groene Klimaatadaptatieve gebouwde omgeving (p.34).

Overig:

- Samenwerken onder de omgevingswet. We benutten proactief de mogelijkheden om met onze Waterschapsverordening regels te stellen voor bijvoorbeeld klimaatadaptatie, waterkwaliteit en biodiversiteit. We zorgen ervoor dat andere overheden, wanneer die projecten uitvoeren die van invloed zijn op de kwantiteit en kwaliteit van het water, de kennis van het waterschap leidend laten zijn. Dit is bijvoorbeeld van toepassing op de Lutkemeerpolder en de Sloterplas (p.44).
- Versterken opdrachtgeverschap richting Wereld Waternet We richten ons internationaal op watergovernance en systeemverandering. We voelen hierin als welvend waterland onze verantwoordelijkheid maar willen ook graag leren van oplossingen elders. We versterken ons opdrachtgeverschap richting Wereld Waternet (p.44).

9. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Brabantse Delta:

Waterveiligheid:

- Uiteraard spelen keringen ook in de toekomst een belangrijke rol om Midden- en West-Brabant te beschermen tegen het water. We zorgen dat de primaire en regionale keringen aan de normen voldoen. Daarbij kijken we ook naar de toekomst. Waar nodig nemen we no regret maatregelen of sorteren we voor op aanscherping van de normen in de toekomst (p.6).
- Onze keringen zijn in eerste instantie bedoeld om de waterveiligheid te borgen zodat we veilig wonen en werken achter de dijken. Bij dijkversterkingsprojecten kijken we steeds breed naar de mogelijkheden om wensen uit de omgeving mee te nemen. Bijvoorbeeld op het gebied van natuur en recreatie. Voor ons hele gebied bekijken we wat de mogelijkheden zijn om schapen in te zetten ten gunste van de biodiversiteit op de regionale keringen (p.6).

- Het waterschap adviseert zelfbewust over en werkt samen aan de inrichting van gebieden, dorpen en steden als het gaat over waterveiligheid en klimaatadaptatie. Waar nodig en mogelijk stellen we regels om een klimaatbestendige inrichting te waarborgen. Daarbij kijken we ver vooruit naar wat nodig is om Midden- en West-Brabant klimaatbestendig te houden. Dit doen we altijd in samenhang met de andere watertaken (p.7).
- We ontwikkelen samen met partners herstelplannen voor wateroverlast, overstromingen en droogte en denken ook na over herstelplannen voor onze eigen werklocaties (p.7).

Water en Ruimte:

- Het kabinet stelt dat water en bodem sturend zijn bij ruimtelijke ontwikkeling. Wij onderschrijven dit uitgangspunt en willen hier actief uitvoering aan geven. Dat betekent dat we vroegtijdig bij ruimtelijke ontwikkelingen aan tafel zitten en daar iets te bieden hebben. Het vertrekpunt voor het waterschap hierbij is de integrale benadering van alle watertaken (p.8).
- Als waterschap werken we aan een klimaatbestendig en veerkrachtig waterlandschap en zetten we steeds vaker in op functie volgt peil. We weten dat de functies worden bepaald door provincie en gemeenten en dus gaan we daarover vroegtijdig met elkaar in gesprek. Tegelijkertijd vinden we het belangrijk om ons in te zetten voor voldoende zoetwaterbeschikbaarheid, ook voor voedselvoorziening en natuur op de hoge zandgronden. Bodemgesteldheid is daarbij een belangrijk aandachtspunt. Verzilting in het westen van ons werkgebied vormt een bedreiging voor de voedselvoorziening en de natuur. We zetten ons samen met partners in om dit tegen te gaan (p.8).
- We zetten in op het vergroten van de kennis met een onderzoeksprogramma klimaatbestendig en veerkrachtig waterlandschap:
 - Verkenning van het regionaal systeem; inzichtelijk maken van kansen en risico's grondgebruikers.
 - Het ontwikkelen van een begrijpelijk en beeldend verhaal om samenwerking met onze partners te bevorderen.
 - Nieuwe beleidsuitgangspunten voor water en bodem, zoals welke klimaatregels we opstellen voor ruimtelijke ontwikkeling en bodem up.
 - In het vrij afwaterend gebied gaan we werken met streefpeilplannen.
 - We zetten in op gebiedsregie voor het Brabants Programma Landelijk Gebied.
 - We gaan klimaatbestendige ruimtelijke ontwikkeling stimuleren (p.9).
- Door klimaatverandering hebben we vaker te maken met droogte. In de laatste jaren hebben we ervaren dat natuur verdroogt en de voedselvoorziening bedreigd wordt. De Brabantse adviescommissie Droogte maakte met haar onafhankelijke advies 'Zonder water, geen later' helder dat er geen tijd te verliezen is om minder te onttrekken, meer te infiltreren en minder of anders te ontwateren. Het werken aan de grondwaterbalans moet in samenhang bekeken worden met maatregelen voor het oppervlaktewater en de bodem als spons (p.9).
- Binnen de grenzen van het huidige watersysteem wordt hard gewerkt. Deze droogte opgave is echter niet op te lossen binnen het huidige systeem. Daarom kijken we ook verder hoe we met systeemaanpassingen richting een klimaatrobuust systeem kunnen groeien. Daarbij is het belangrijk dat we kijken wat specifiek voor welk gebied nodig is; een polder vraagt een andere aanpak dan hoge zandgronden of beekdal. We werken aan een systeem dat om kan gaan met te veel en te weinig water. Dit gaan we doen door:
 - Invulling geven aan de afspraken in het Bestuurlijk Overleg Grondwater rondom informatieverzameling, monitoring, prioritering. Het verzamelen, ontsluiten en samenbrengen van informatie over grondwaterstanden verbeteren.
 - Samen met de Brabantse waterschappen werken we aan de watertransitie om gebiedsspecifieke maatregelen te realiseren. Ook voeren we droogte studies uit. De resultaten brengen we in bij gebiedsprocessen. De adviezen van de adviescommissie Droogte vertalen we verder door naar het waterschap in activiteiten en te nemen fysieke maatregelen (p.9).
- We ontwikkelen een stimuleringsregeling om kleine klimaatadaptieve initiatieven van inwoners en bedrijven, zoals bodemopslag van water, te bevorderen (p.14).

10. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap De Dommel:

- Verdere achteruitgang voorkomen Het Waterbeheerprogramma schetst de visie van de waterhuishouding voor de lange termijn. Een belangrijke eerste stap is het verbieden van ontwikkelingen die leiden tot een achteruitgang van de waterhuishouding en het grondwater. Denk daarbij aan ontwikkelingen die leiden tot meer afvoer van water uit het beheergebied en/of afname van de kwel. Dit is noodzakelijk om te komen tot watersysteemherstel. Bovendien is het waterschap wettelijk verplicht zorg te dragen voor het grondwater. Er is een verbod op achteruitgang ingesteld door Europa. Dit vraagt om aanpassing van de Waterschapsverordening (p.6).
- Ontwikkeling en uitwerking actief grondwaterbeheer We zijn als waterschap ook zelf aan de slag met de watertransitie. We richten het beheer en onderhoud van het watersysteem optimaal in op infiltreren en minder op afvoeren. Verder stellen we beleidsregels op om het actief grondwaterbeheer verder vorm en inhoud te geven (p.6).
- Verankeren van de watertransitie in beleid en regelgeving De koers van het waterschap staat duidelijk omschreven in het Waterbeheerprogramma. Dit kader is pas verankerd als ook de regelgeving van het waterschap hierop is geactualiseerd. De komende 4 jaar nemen we het langetermijnperspectief (2030 en verder) voor gebruikers van grondwater op in onze beleidsregels en de Waterschapsverordening. Zo weten gebruikers waar ze aan toe zijn. Dit is gewenst en nodig om rechtmatig en volgens de beginselen van behoorlijk bestuur te werken (p.6).
- Wij willen grondwater van onttrekkingen bij infrastructurele werken, overige bouwwerken en industrie nuttig inzetten en hergebruiken. Dit kan door wateraanbod en -vraag te koppelen (waterbank, infiltratie, e.d.) en door vergunningen te actualiseren (p.8).
- Vereenvoudiging van beheerregels voor grondwateronttrekkingen t.b.v. beregening (beregeningbeleid 1.0). We willen toe naar een duidelijk kader voor gebruikers, het hele jaar rond en op alle gewassen i.p.v. alleen grasland (p.8).
- De Bedrijfs Bodem- en Waterplannen toetsen en inhoudelijk koppelen (in de vergunning) aan de inzet en het gebruik van (grond)water (p.8).
- Heroverweging van bestaande onttrekkingen in relatie tot kwetsbare functies; bepalen van gewenste grondwaterregime (p.8).
- Opstellen beleidskader actief grondwaterbeheer De Dommel (2024), en waar nodig verankering in regelgeving (p.8).
- We gaan in 2023 de mogelijkheden verkennen van de inzet van de regels van de Waterschapsverordening voor het beregeningbeleid (p.8).
- Uitwerken en instellen van een verdringingsreeks bij extreme waterschaarste, specifiek voor het beheergebied van De Dommel. Uitgangspunt hierbij is dat dit voor alle sectoren van toepassing is. Daar waar we geen bevoegd gezag zijn, appelleren we partners via het Breed Bestuurlijk overleg Grondwater en onze bestuurlijke relaties voor overeenkomstige toepassing (bijv. voor grote onttrekkers) (p.8).
- Uitvoeren van een of meerdere pilots voor het grondwater- en systeemherstel. We willen inzetten op pilots waarvan we de meeste impact verwachten. We gebruiken ideeën en de energie vanuit de samenleving (p.8).
- Evaluatie en zo nodig organisatorische aanpassing van het grondwaterbeheer in 2024 (bepaling benodigde omvang, kosten aan systemen en middelen, etc.) (p.8).
- Over 4 jaar heeft het waterschap het beheer en onderhoud van het watersysteem maximaal gericht op vasthouden en infiltreren van water. We aanvaarden de gevolgen daarvan. Het peilbeheer is daarbij een belangrijke knop om aan te draaien. Daartoe stellen we beleidsregels vast (p.8).
- Verdergaande digitalisering: validering van het monitoringssysteem grondwater en verdere uitwerking van het Water Kennis Centrum (p.8).
- Uitwerking gewenste grondwaterregime op deelgebiedsniveau (p.8).
- Aanpassing waterschapsverordening 2023/2024 (p.8).

Toekomstbestendige Leefomgeving:

- Met de integrale gebiedsgerichte aanpak (GGA) stuurt het waterschap op herinrichting van gebieden voor een toekomstbestendig bodem- en watersysteem. We gaan daarbij van een beekdalgerichte naar een gebiedsgerichte aanpak. Onze aandacht gaat naast het beekdal ook uit naar de flanken, de hoge zandruggen en bebouwd gebied. Water en bodem zijn sturend in de aanpak. Het recent vastgestelde handelingsperspectief watertransitie en de aanbevelingen uit het rapport 'Zonder water geen later', vormen het uitgangspunt van het waterschap voor de gebiedsplannen. Met de participatie van belanghebbenden in het gebiedsproces, willen we het draagvlak voor de maatregelen en inrichting van het gebied verhogen (p.13).
- Ook voor stedelijk gebied hanteren we het uitgangspunt 'water en bodem sturend'. De Signaleringskaart watersysteem en Ambitieladder binnenstedelijke en binnendorpse inbreiding, die de Brabantse waterschappen en de provincie hebben opgesteld, zijn hierbij een belangrijke leidraad. Wij blijven een actieve rol innemen in de bestuurlijke overleggen om het belang van de watertransitie en klimaatadaptatie te benadrukken. We werken hierbij nauw samen met gemeenten, onder andere via het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en de Omgevingswet. We hebben een klimaatadaptatieregeling voor het stedelijk gebied (p.14).
- We gaan grijswatercircuits (hergebruik van hemelwater) stimuleren. Hiervoor gaan we lobbyen voor het aanpassen van het bouwstoffenbesluit, Hiermee maken we grijs water voor huishoudelijk gebruik mogelijk. We gaan pilots doen om de invoering van grijswatercircuits te stimuleren (p.14).
- Wij blijven een actieve rol innemen in de bestuurlijke overleggen om het belang van de watertransitie en klimaatadaptatie te benadrukken. We werken hierbij nauw samen met gemeenten, onder andere via het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie en de Omgevingswet. We hebben een klimaatadaptatieregeling voor het stedelijk gebied (p.14).

11. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Drents Overijsselse Delta:

Water en Bodem Sturend:

- 2.4 Water en bodem sturend Het principe water en bodem sturend is dé richtinggevende onderlegger voor onze eigen programma's en projecten. Onder andere hierdoor raken we beter beschermd tegen de gevolgen van extremer weer. Het principe geeft voor al onze gebiedspartners en andere overheden richting aan toekomstbestendige ruimtelijke ordening en inrichting van het stedelijk en landelijk gebied. Daarmee kunnen we het perspectief voor de functies wonen, water, bodem, landbouw en natuur, zo goed mogelijk bedienen (p.5).

Waterveiligheid

- De huidige werkwijze van het beheer en onderhoud voor onze waterkeringen, zoals dijken en kades, zetten we voort. Met de samenwerkende landelijke alliantie (21 waterschappen en het Rijk) voeren we binnen het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) de noodzakelijke dijkversterkingen uit voor de zogenoemde primaire keringen in ons werkgebied. Dit zijn de grotere dijken langs de grotere wateren, zoals de IJssel, de Vecht, het Zwartewater en het Zwarte Meer. Onze ambitie is om deze dijken uiterlijk in 2050 op orde te hebben. Hiermee doen we recht aan de landelijke afspraken, de urgentie van de problematiek en de al uitgevoerde (voor)verkenningen en analyses. De huidige situatie van voorfinanciering van geprogrammeerde subsidies van het HWBP is een grote zorg. De extra financiële (rente)lasten hierdoor zijn nu niet subsidiabel. Dit vinden wij een ongewenste situatie. We streven er dan ook naar dat hier zo snel mogelijk een oplossing voor komt. Mocht dit niet tijdig lukken, dan kan het noodzakelijk zijn projecten te vertragen. Uiteraard willen we dit voorkomen, omdat onder andere het risico bestaat dat eerder verrichte analyses en verkenningen verouderd raken en opnieuw moeten worden uitgevoerd. Voor de regionale keringen stellen provincies periodiek de normen vast. Op grond daarvan maakt ons

waterschap risico-inventarisaties die een actueel inzicht opleveren in de situatie van de waterveiligheid (p.6).

12. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hollandse Delta:

Toekomstbestendig:

- We lopen steeds vaker tegen de grenzen van het water- en bodemsysteem aan. De beleidsbrief 'Water en Bodem Sturend' bevat uitgangspunten, die leidend zijn voor de ruimtelijke inrichting van Nederland, om als overheid om te gaan met deze grenzen (zie bijlage 1). Het waterschap wil toekomstbestendig te werk gaan en inspelen op toekomstige ontwikkelingen. De consequenties van de kamerbrief Water en Bodem Sturend zijn voor WSHD nog niet volledig duidelijk, omdat de parlementaire behandeling over de kamerbrief nog niet is afgerond. Dit maakt dat de structurerende keuzes uit de kamerbrief nog niet vertaald kunnen worden in beleid. Over de in deze beleidsbrief geformuleerde uitgangspunten als zodanig, zoals 'niet afwentelen', 'meer rekening houden extremen' en 'integrale aanpak', bestaat breed overeenstemming. Zij liggen ook nu al ten grondslag aan het beleid van WSHD, maar vragen om een nadere vertaling en implementatie in de komende jaren (p.6).

Waterveiligheid:

- De samenwerking in het HWBP met de andere waterschappen op het gebied van versterking van de dijken is waardevol en wordt op een solidaire wijze verder gestimuleerd. Om toekomstige dijkversterkingen mogelijk te maken, kijkt het waterschap vanuit een langetermijnvisie naar de schaarse ruimte rond dijken op basis van de uitgangspunten van de beleidsbrief Water en Bodem Sturend. De bewoners en andere belanghebbenden worden op een proactieve wijze betrokken bij (toekomstige) dijkversterkingen (p.9).

Gebiedsgerichte Aanpak:

- Gezien de samenhang van de problematiek van enerzijds schoon en anderzijds voldoende water is een integrale aanpak per gebied noodzakelijk. Het is wel mogelijk om daarbij te differentiëren naar de prioriteiten in de verschillende gebieden. Daarbij is nauwe samenwerking met gemeente en andere partijen noodzakelijk. Maatschappelijke opgaven, zoals woningbouw, worden integraal gekoppeld aan de doelen van het Waterbeheerprogramma, het Wegenbeheerprogramma en het Groenbeleidsplan en via concrete maatregelen klimaatbestendig uitgewerkt. In het verband van de gebiedsgerichte aanpak komt ook de discussie 'functie volgt peil, peil volgt functie' aan de orde. Deze uitgangspunten staan symbool voor belangen van natuur en agrarische bedrijven. Dit vraagt om een zorgvuldige aanpak, in een goede samenwerking met de bestuursorganen die besluiten over de ruimtelijke ordening, in het bijzonder provincie en gemeenten. Klimaatrobuuste inrichting van de gebieden is een gezamenlijk belang (p12).

Water en Bodem Sturend:

- Meer rekening houden met extremen: we moeten bij de ruimtelijke ontwikkelingen rekening houden met het veranderend klimaat en grotere extremen (hevige neerslag, langdurige droogte, etc.) (p.28).
- In samenhang omgaan met wateroverlast, droogte en bodem: Nederland moet van een vergiet weer een spons worden, waarbij de sponswerking ook een veerkrachtig ecosysteem bevordert (p.28).
- Meerlaagsveiligheid: niet alleen kijken naar het voorkómen van overstroming, maar ook het beperken van de gevolgen door de ruimtelijke inrichting, het adequaat en klimaatrobuust herstellen en het vergroten van het waterbewustzijn zijn daarbij belangrijk. • Minder afdekken, minder vergraven, niet verontreinigen: een vitale bodem is van belang voor alle functies (p.28).

- Integrale aanpak in de leefomgeving: de water- en bodemopgaven hangen samen met klimaatadaptatie, waterkwaliteit, verstedelijking, woningbouw, landbouw en energievoorziening. Daarom is een integrale aanpak noodzakelijk, waarbij functiecombinaties gezocht worden die bijdragen aan een hogere kwaliteit van de leefomgeving (p.28).
- 'Comply or explain': voor de structurerende keuzes in gebiedsprocessen kunnen bepaalde uitgangspunten als knellend worden ervaren. Wanneer wordt afgeweken geldt dat dit expliciet uitlegbaar en toetsbaar moet zijn en dat doelen nog steeds wel gehaald worden. Het principe 'comply or explain' geldt voor alle partijen, ook het Rijk (p.28).

13. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Hunze en Aa's:

Kerntaken:

- Het waterschap heeft als taak te zorgen voor waterveiligheid, voldoende water (niet te veel en niet te weinig) en schoon en ecologisch gezond water. Deze taken voeren wij uit binnen onze watersystemen (beheergebied) (p.2).

Waterveiligheid:

- We zorgen ervoor dat sterke dijken en kades en voldoende bergingscapaciteit ons beschermen tegen overstromingen. Het leven in een deltagebied vraagt om bescherming tegen het water en de hieraan verbonden gevaren voor mens, dier en goed. Veiligheid voor de mens staat voorop, altijd en overal. We kijken hierbij niet enkel naar het op sterkte houden van de dijken, maar vanuit het principe van meerlaags veiligheid; een combinatie van sterke dijken, ruimtelijke ordening en crisisbeheersing. Voorop staat de preventie van overstromingen door het op sterkte houden van de primaire en secundaire keringen (laag één). We proberen vervolgschade te beperken door te kijken naar maatregelen in de ruimtelijke inrichting, mocht het toch een keer mis gaan (laag twee). Laag drie ziet tenslotte op maatregelen in de rampenbeheersing (p.2).

Voldoende water:

- Om te zorgen voor voldoende water moet ons watersysteem water vasthouden in droge tijden en zo goed mogelijk bergen en afvoeren in natte tijden. P
- Met ons gebiedsgericht peilbeheer zorgen we voor voldoende water in ons beheergebied. Het streven daarbij is om te zorgen voor optimaal peilbeheer voor de functies in ons gebied: landbouw (voedselvoorziening), natuur en wonen. Bij de vaststelling van de waterpeilen wordt een zorgvuldige afweging gemaakt van de belangen van de diverse functies in het betreffende gebied (p.2).
- Integraal peilbeheer is niet enkel een kwestie van waterkwantiteit. Het peilbeheer is ook van invloed op de waterkwaliteit, ecologie en biodiversiteit (p.2).
- De exclusieve bevoegdheid tot het toekennen van functies binnen het gebied ligt bij de provincie. Het waterschap richt het gebied in overeenkomstig deze functie. In voorkomende gevallen, indien het waterschap te veel (maatschappelijk onverantwoord) moet investeren om de functie nog te kunnen bedienen en de functie niet meer past bij het gebied, is het de verantwoordelijkheid van de provincie om de functie te wijzigen. De coalitie is van mening dat de provincie blijvend op deze verantwoordelijkheid moet worden gewezen (p.2).
- Het waterschap is dienend waar het gaat om het afwegen van belangen en het zoeken naar compromissen waarbij het uitgangspunt is dat een doelmatige uitoefening van het waterbeheer voorop staat (p.2)
- Het opknippen van gebieden kan een negatieve impact hebben op wateroverlast, waterbeschikbaarheid, vispasseerbaarheid, beheersbaarheid, enzovoort. Omdat het isoleren van functies niet altijd kan of wenselijk is, wordt bij meerdere functies in één peilgebied een afweging voor het peil gedaan. Uitgaande van een optimaal peilbeheer binnen afgebakende peilgebieden staat de coalitie open voor initiatieven van ingelanden om onder voorwaarden zelf maatregelen te

treffen om water vast te houden. In voorkomende situaties kunnen in het gebied met betrokkenen afspraken worden gemaakt. De belangrijkste voorwaarde hierbij is dat anderen hiervan geen schade mogen ondervinden. Om dit te faciliteren zal het waterschap algemene regels opnemen in de Waterschapsverordening 2.0 (p.2).

Waterbeschikbaarheid:

- Zomers kent ons beheergebied een natuurlijk watertekort. Daarom wordt iedere zomer vanuit het IJsselmeer water aangevoerd om aan de watervraag te kunnen voldoen. De watervraag in ons gebied neemt toe. We blijven ons inspannen voor voldoende water nu en in de toekomst. We zullen echter in de toekomst steeds vaker te maken krijgen met het feit dat, ondanks onze inspanningen, er niet overal en altijd voldoende water is door klimaatverandering, verzilting en sociaaleconomische ontwikkelingen. De coalitie hecht eraan blijvend in te zetten op maatregelen die gericht zijn op het vasthouden van water, het verbeteren van de infiltratie in de bodem (door onder andere DAW-projecten), het (tijdelijk) verhogen van het waterpeil en kijken waar bepaalde teelten wel of niet mogelijk zijn (passend gebruik). Niet in de minste plaats moet de urgentie van de problematiek onder de aandacht bij eenieder (landbouw, natuur, bedrijfsleven en ingelanden) worden gebracht en moet slimmer en zuiniger met water worden omgegaan (p.2).

Water en Bodem Sturend:

- Wij zijn als waterschap gewend om een uitvoerende en dienstbare houding te hebben. Ons waterbeheer wordt veelal aangepast aan de wensen die de omgeving eraan stelt. Dit is bijvoorbeeld goed zichtbaar bij het opstellen van peilbesluiten. Een klimaatrobuuste inrichting van ons land vereist echter dat water en bodem bepalend worden bij ruimtelijke keuzes. We kunnen het watersysteem niet blijven aanpassen aan de (vaak tegengestelde) wensen die verschillende functies hebben. Door klimaatverandering worden de grenzen van dit 'maakbaarheids-denken' steeds vaker zichtbaar. Het NPLG biedt kansen om waterdoelen mee te koppelen, we zijn daarom nauw betrokken en werken goed samen met de provincies. Op basis van onze taak en rol hebben wij een belangrijke en sturende positie. Door nauw aangehaakt te zijn en te blijven bij dit proces kunnen wij onze doelen en opgaven goed voor het voetlicht brengen en zorgen dat ze integraal worden meegenomen richting het Provinciaal Programma Landelijk gebied (PPLG). De coalitie vindt dat het waterschap vanuit de kennis en expertise van het waterbeheer en watersystemen meer signalerend, agenderend en sturend moet worden. Dit vergt een andere houding en een andere manier van denken. Onze taak blijft functioneel gericht, maar er zal meer en directer samengewerkt moeten worden met andere partijen, met name binnen de Ruimtelijke Ordening. Belangrijke focus daarbij ligt op de gemeenten (p.9).

14. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Limburg:

Hoogwaterbescherming:

- Waterschap Limburg heeft in Limburg een wettelijke taak in het beheren, verbeteren en versterken van de dijken in de Maasvallei. Om in 2050 aan de gestelde normen te voldoen, is de komende bestuursperiode een forse investering nodig. In 2022 is met 'Maas 2050' een langetermijnaanpak vastgesteld. Naast de lopende projecten (54 kilometer dijk) betekent dit, dat we vóór 2050 circa 120 kilometer dijk langs de Maas moeten versterken. Landelijk wordt deze opgave gefinancierd en gecoördineerd vanuit het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) (p.8).

Klimaatadaptatie:

- Om waterbeschikbaarheid te kunnen garanderen, is het belangrijk water zo lang mogelijk vast te houden. Maar ons watersysteem moet ook het teveel aan water in korte tijd kunnen opvangen en afvoeren. Een complexe opgave, die technisch, ruimtelijk en maatschappelijk veel vraagt (p.9).

- Water en bodem zijn sturend. We kunnen ons watersysteem daar zoveel mogelijk op inrichten, maar moeten deels ook schade accepteren.
- Oppervlakte- en grondwater vormen een samenhangend watersysteem. Het waterschap heeft vanuit de zorg voor het water ook aandacht voor de kwaliteit en kwantiteit van het grondwater (p.9).
- Bij de inrichting van de openbare ruimte en tijdens de realisatie van het beekherstel (stuwen, beekdalbrede aanpak e.d.) houdt het waterschap zoveel mogelijk rekening met de actuele uitdagingen in het waterbeheer als gevolg van de klimaatverandering (p.9).
- De provincie gaat over de normering van de regionale wateroverlast. En de gemeenten gaan over de ruimtelijke ordening. Het waterschap gaat over de watergangen en heeft de ambitie om in bebouwde gebieden samen met deze partijen waar dit zonder disproportionele kosten en ongewenst grote impact op de leefbaarheid mogelijk is een veiligheidsnorm (maximale overstromingskans per jaar) van 1:100 te realiseren (p.9).
- We werken toe naar een risicogestuurde norm, zoals in het Zwitsers model. Daarbij is het mogelijk ook naar het effect van maatregelen te kijken. Nieuwe bouwprojecten zijn alleen mogelijk op plekken waar deze norm realiseerbaar is (p.9).
- We doen er samen met de omgeving alles aan om water zolang mogelijk vast te houden. Dat vraagt iets van iedereen. Het waterschap draagt bij aan bewustwording, informeert, stimuleert, adviseert en investeert. Daarnaast blijft het waterschap op zoek naar innovatieve en duurzame oplossingen (p.10).
- In onderhoud en peilbeheer focussen we op het vasthouden van water. Pas als het noodzakelijk is, voeren we water af. Dat draagt bij aan een evenwichtig waterbeheer conform de Limburgse Watersysteem Analyse (LIWA), dat zowel economisch als ecologisch verantwoord is. Er is oog voor de belangen van natuur, land- en tuinbouw én bedrijven (p.10).
- We stimuleren bewust watergebruik en onderzoeken samen met onze partners op welke wijze we hierin sturend kunnen zijn naar de toekomst. Ons gezamenlijk streven is gericht op een 'waterneutrale' bedrijfsvoering voor bedrijven en agrariërs (p.10).
- Het waterschap moedigt ook andere overheden (provincie en gemeenten) aan om – daar waar mogelijk en wenselijk, ook in de vergunningverlening - actiever in te zetten op het zuiniger omgaan met drink- en grondwater (p.10).
- Wij leggen de manier waarop wij werken aan het tegengaan van droogte en verdroging, met daarin onder meer aandacht voor de hierboven genoemde acties, vast in een programmatische aanpak met voldoende handelingsperspectieven voor de verschillende sectoren (p.10).

Crisisbeheersing:

- We gaan en blijven in de risicovolle beekdalen in gesprek met bewoners en ondernemers over de mogelijkheden zichzelf en hun eigendommen te beschermen tegen wateroverlast en/of gevolgen van droogte (p.14).

15. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Noorderzijlvest:

Nodige onderzoeken om richting te bepalen:

- onderzoek naar een veilige, brede kustzone met aandacht voor nieuwe dijkconcepten, zoetwaterstrategie en verziltingsstrategie (p.3).
- onderzoek om een helder en eenduidig beeld van de grenzen van ons watersysteem te krijgen, wat het systeem aankan en wat we bespreekbaar willen maken. We willen inzicht in (on)mogelijkheden voor bestaand en nieuw grondgebruik. We hebben hierin aandacht voor nieuwe (grote) watervragers (p.3).

- onderzoek naar meer water vasthouden op het Drents Plateau en de effecten en kansen voor ander grondgebruik in dit gebied (p.3).
- aansluiten bij het proces dat de provincie Groningen trekt, met onderzoek naar het voorkomen van maaiveldvaling door veenoxidatie. Wij maken hierin de koppeling met water bergen, water vasthouden en duurzaamheid;
- ontwikkelen van een strategie om ons waterbeheer aan te passen aan klimaatscenario's 2023 om 'klimaatklaar' te blijven (p.3).
- inzicht krijgen in knelpunten van wateroverlast, hittestress en droogte met klimaatstresstesten en risicodialogen en het bepalen van onze inzet (p.3).
- onderzoek naar effect toenemende onttrekkingen grondwater (p.3).

Blauwe Omgevingsvisie:

- De Blauwe Omgevingsvisie (kortweg BOVi) is onze strategische visie voor de langere termijn. In de BOVi richten we ons op een toekomstbestendig ingericht beheergebied. Een toekomstbestendig gebied maken we met robuust werk aan water, met maatwerk en met elkaar. De BOVi beschrijft een zestal uitgangspunten voor ons toekomstige werk, weergegeven op een visiekaart:
 - Samen blijven we klimaatklaar:
 - Zorgen voor robuust waterbeheer
 - Onderzoeken veiligstellen buitendijkse gebieden
 - Inzetten op klimaatadaptieve steden en dorpen
 - (Grootschalig) water vasthouden natte tijden & droge tij
 - Ontwikkelen van brede kustzone voor waterveiligheid
 - Waarborgen waterafvoer op zee
 - Ons Watersysteem wordt meer natuurlijk;
 - Blauw-groen-bruine ondergrond als basis. Gezond watersysteem doorontwikkelen
 - Grondgebruik en watersysteem aanpassen aan de veranderende omstandigheden voordat de grens van het functioneren in zicht is
 - Toekomstbestendige landbouw, natuur, biodiversiteit faciliteren vanuit een robuust watersysteem
 - Waterkwaliteit voor recreatie bevorderen Waterbeleving, waterbewustzijn en volksgezondheid bevorderen
 - Aanvoer zoet water, houdbare lange termijn oplossing (p.6).

Deelgebieden:

- Zuidelijk Westerkwartier en benedenlopen beken De grond bestaat uit zand, veen en klei. In het gebied bevindt zich natuur en landbouw met verschillende woonkernen. Rondom het Leekstermeer en de Onlanden wordt veel gerecreëerd. Door dit gebied stroomt water door de benedenlopen van de beken. vanaf het Drents Plateau. Om het water in natte tijden op te vangen zijn en worden waterbergingsgebieden aangelegd. Daar wordt overtollig water tijdelijk geparkeerd om later gecontroleerd af te kunnen voeren. Zo wordt wateroverlast verderop in ons beheergebied voorkomen. Uitdroging van de veenlagen in het gebied zorgt voor bodemdaling. In het gebied staan meerdere RWZI's (p.9).
- Drents Plateau met beekdalen. Het Drents Plateau ligt hoog boven zeeniveau (tot +13 m NAP). De grond bestaat grotendeels uit zand en veen. Op het plateau ontspringen verschillende beken die door hun beekdal afstromen richting het Lauwersmeer. De kweldruk in het gebied is hoog. De gronden worden gebruikt voor landbouw, met verschillende woonkernen en natuurgebieden. In het gebied staat één RWZI (p.9).
- Mareng gebied. Het mareng gebied ligt onder zeeniveau (tot -2 m NAP). Het water wordt vanuit de polders met gemalen gepompt op de boezemwatergangen. De polders worden beschermd door kades (regionale keringen). De bodem daalt vanwege de aardgaswinning, vooral in het oostelijk deel, en het waterbeheer is en wordt hierop aangepast. Het gebied is grotendeels in gebruik als landbouwgebied, met kleinere woonkernen. In de meeste maren vindt ook recreatievaart plaats. In het gebied staan meerdere RWZI's (p.9).

Klimaatklaar blijven:

- Klimaatverandering heeft invloed op waterveiligheid, de mate van wateroverlast, waterkwaliteit, hittestress, biodiversiteit, droogte, verzilting en veenoxidatie. We passen ons voortdurend aan om de effecten van een veranderend klimaat op te vangen. Dit doen we al heel lang. De veranderingen gaan alleen steeds sneller en worden complexer. We willen veranderingen op tijd opvangen en minder achteraf 'repareren'. We willen 'klimaatklaar blijven' (p.13).
- We moeten in gesprek over anders omgaan met de ruimtelijke inrichting en passend grondgebruik in bebouwde, landbouw- en natuurgebieden. Dit doen we aan de voorkant, met alle belanghebbenden om de tafel. Zo hebben agrariërs en natuurorganisaties bijvoorbeeld een belangrijke rol in het samen oplossen van de toekomstige opgaven in het buitengebied. Gebiedskennis die bij alle partijen beschikbaar is, is cruciaal voor de onderzoeken en maatregelen. Maatwerk zal zeker nodig zijn (p.13).
- Ons watersysteem blijft veilig en wordt tegelijk meer natuurlijk, veerkrachtig en klimaat robuust, zodat het de gevolgen van mogelijke ernstiger klimaatscenario's op kan blijven vangen. Met name het voorkomen van de gevolgen van droogte is de komende jaren een grote opgave (p.13).
- Realisatie uitvoeringsprogramma Deltaplan Zoetwater met aandacht voor omgaan met verzilting en water vasthouden (p.13).
- Realisatie uitvoeringsprogramma Deltaplan Zoetwater met aandacht voor omgaan met verzilting en water vasthouden (p.13).
- Onderzoek naar effecten van het (meer) vasthouden van water op de hoge (zand)gronden. Daarbij kijken we ook naar de effecten en kansen voor ander grondgebruik in dit gebied. Ook hierin neemt het waterschap initiatief (p.13).
- Inzicht hebben in de grenzen van het watersysteem. Daarover willen we nadrukkelijker het gesprek voeren om de bewustwording van de gevolgen van het overschrijden van die grenzen te vergroten en de (on)mogelijkheden van ruimtelijke ontwikkelingen helder te hebben (p.13).
- Onderzoek naar het voorkomen van maaiveld daling door veenoxidatie in gebieden met veenbodems; we sluiten aan bij het proces vanuit de provincies en zoeken de koppeling met water bergen, water vasthouden en duurzaamheid (p.13).
- Het toetsen van ons waterbeheer aan de klimaatscenario's 2023 van het KNMI. De mogelijkheden voor het waarborgen van waterafvoer via het Lauwersmeer richting zee hebben onze speciale aandacht (p.13).
- We zetten het proces van stresstesten en risicodialogen, over de aanpak van wateroverlast, hittestress en droogte, met onze partners door (p.13).

Ruimtelijke ontwikkelingen:

- Ruimtelijke ontwikkelingen beïnvloeden ons toekomstig waterbeheer. Rekening houden met water (blauw-groen-bruine ondergrond) bij deze ontwikkelingen zorgt voor klimaat robuust, betaalbaar en realistisch waterbeheer in de toekomst. Dat betekent ook dat niet alles meer altijd kan. We denken beter na over de gevolgen en agenderen die. Als we geen proactieve rol spelen in ruimtelijke ontwikkelingen is de kans groot dat we achteraf moeten repareren tegen hoge kosten. Dat wordt steeds lastiger omdat we al tegen de grenzen van ons watersysteem aanzitten. Daarnaast kunnen we door onze betrokkenheid de ontwikkelingen afstemmen op de capaciteit van onze zuiveringen (p.16).
- Vanuit een proactieve houding koppelen we ruimtelijke ontwikkelingen waar mogelijk aan onze eigen opgaven, zoals de Kaderrichtlijn Water of de renovatie van een gemaal.
- We hebben een eenduidig en helder beeld van wat ons watersysteem aankan en welke grenzen we bespreekbaar willen maken (p.16).
- We zijn faciliterend bij ontwikkelingen omtrent water, voor zover deze passen binnen onze kaders voor toekomstbestendig en betaalbaar waterbeheer (p.16).

Duurzaamheid:

- Waar mogelijk werken we samen in gebiedsprocessen om verdergaande oxidatie van veenbodems stop te zetten en/of juist koolstof vast te leggen. We sluiten aan bij het proces

vanuit de provincies en zoeken de koppeling met water bergen, water vasthouden en duurzaamheid. Het waterschap heeft hierin een adviserende rol. We onderzoeken mogelijkheden voor ecosysteemdiensten vanuit onze zuiveringen (p.17).

Voldoende en Gezond Water

- We maken de (on)mogelijkheden inzichtelijk voor bestaand en nieuw grondgebruik. We hebben hierbij aandacht voor nieuwe watervragers (p.22).
- We zetten in op onderzoek naar het effect van toenemende onttrekkingen van grond- en oppervlak (p.22).
- Waar mogelijk werken we samen in gebiedsprocessen om verdergaande oxidatie van veenbodems stop te zetten en/of juist koolstof vast te leggen. We zijn en blijven alert op kansen om aan oplossingen bij te dragen. Dit vraagstuk heeft echter in de eerste plaats te maken met ruimtelijke ordening, hierin zijn wij geen bevoegd gezag (p.22).
- We participeren in initiatieven rondom de strategische grondwatervoorraden en brengen onze kennis in (p.22).
- Na het uitvoeren van stresstesten en risicodialogen met partners hebben we knelpunten voor wateroverlast, droogte en hitte inzichtelijk. We bepalen samen welke maatregelen iedere partij neemt in de Regionale Klimaatadaptatie Strategie. Als waterschap nemen we maatregelen die binnen ons bevoegd gezag vallen en voldoende bijdragen aan onze kerntaken. Daarbij leggen we de relatie met de eerstvolgende toetsing wateroverlast en het programma 'gezuiverd water' (p.22).

16. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Rijn en IJssel:

Klimaatrobuust Gebied:

- We werken aan een veerkrachtig, klimaatrobuust1 1 watersysteem dat is aangepast aan de weersverandering zoals droogte en extreme neerslag, de effecten van klimaatverandering, die steeds sneller voelbaar worden. We werken de komende vier jaar met het beheer, het onderhoud en de inrichting verder aan dit robuuste regionaal watersysteem. Dit doen we in combinatie met aanpassingen in gebruik en inrichting van de omgeving, met als doel jaarrond een balans tussen te nat en te droog te bereiken. Dit betekent een goede balans tussen afvoeren en vasthouden, vanuit het principe bodem-water-sturend. We werken aan voldoende bewustwording en acceptatie bij inwoners, bedrijven, medeoverheden en andere partners, van de onvermijdelijke gevolgen van extreem weer: schade kan niet altijd voorkomen worden. Voor droogte(bestrijding) blijven we, om te komen tot onze ambities voor 2050, de komende jaren inzetten op vasthouden van water in ons gebied met projecten zoals 'Elke Druppel de Grond in', met als doel te komen tot 100 mm meer water vasthouden t.b.v. de grondwatervoorraad, conform de ambities uit de Koers Voorraadbeheer. De effectiviteit van deze maatregelen willen we door monitoring goed inzichtelijk krijgen. (p.3).

17. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Rivierenland:

Gebiedsgericht werken.

- Een voorbeeld van een gebiedsgericht vraagstuk is de spanning tussen enerzijds het risico op wateroverlast en anderzijds peilverhoging om bodemdaling te vertragen. Daarnaast spelen er

vraagstukken zoals onze inzet in gebiedsprocessen, zoals die voortvloeien uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), Novex (Nationale Omgevingsvisie Extra) en Verstedelijkingsstrategieën. Willen we overal aan tafel zitten of durven we selectief te zijn? Hier zullen we keuzes moeten maken (p.4).

Waterbeschikbaarheid:

- Terugval op het gebruik van grondwater is vaak mogelijk, maar lang niet altijd. In dat verband zijn we kritisch op nieuwe grondwaterwinningen van drinkwaterbedrijven en pleiten richting deze bedrijven voor brondiversificatie (p.10).

Dynamisch Peilbeheer:

- Bij het bepalen van het waterpeil in onze peilbesluiten staan de ruimtelijke functies centraal. Dit principe van 'peil volgt functie' past bij het waterschap als functionele overheid (p.11).
- Provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor het toekennen van ruimtelijke functies. Het waterschap zorgt voor het bijbehorende peilbeheer en streeft naar een waterbeheer dat bijdraagt aan een leefbaar rivierengebied en het waarborgen van de voedselzekerheid. Bodemdaling kan een uitdaging zijn op klei- en veengronden. Daar waar bodemdaling optreedt, wordt ingezet op een passend waterbeheer, waarmee bodemdaling, zoveel als mogelijk, wordt vertraagd (p.11).
- Hiertoe passen we in overleg met stakeholders maatwerk toe en zetten in op innovaties. Een ander voorbeeld is de stuwwal bij Nijmegen, waar we meer water willen vasthouden. Daarnaast zetten we, in overleg met stakeholders, stappen richting dynamisch peilbeheer en het bevorderen van het water vasthoudend vermogen van de bodem. Met deze aanpak anticiperen we op piekbuien of droge perioden (p.11).

18. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Scheldestromen:

Watersysteem:

- Om de vasthoud-, bergings- en afvoercapaciteit van het watersysteem in stand te houden, voert Scheldestromen onderhoud uit. Er zijn nu verschillen in het onderhoudsniveau en werkwijzen per gebied (p.18).
- Het peilbeheer onder normale omstandigheden wordt zo goed mogelijk afgestemd op de diverse vormen van landgebruik en bodemtypen die in ons beheergebied voorkomen. Dit gebeurt aan de hand van het kader voor het Gewenst Grond en Oppervlaktewaterregime (GGOR), rekening houdend met landelijke en provinciale uitgangspunten. Meerdere doelen worden hierbij integraal afgewogen: het voorkómen van wateroverlast, het beperken van droogte, het zoveel mogelijk beschikbaar houden van zoet water en het duurzaam gebruik van grondwater. Het hele gebied heeft actuele peilbesluiten die passen bij de functie. Als waterschap moeten we deze actueel houden. Sinds 2018 gelden er geen vaste herzieningstermijnen meer. In de Omgevingsverordening is opgenomen dat het waterschap zorgdraagt voor het actueel houden van peilbesluiten, zodanig dat deze zijn toegesneden op veranderingen in de omstandigheden ter plaatse en op aanwezige functies en belangen. Afgelopen jaren is veel geïnvesteerd om de waterpeilen op orde te krijgen. Maatregelen in het kader van de PWO hebben ook bijgedragen aan het peilbeheer. Onder andere door het plaatsen - of juist verwijderen - van nieuwe stuwen, is een betere drooglegging behaald (p.19).
- Waar mogelijk streven we naar het vergroten van de hoeveelheid zoet grondwater. Daarbij hebben we oog voor de uiteenlopende belangen op korte en lange termijn en de mogelijkheden binnen het gebied. Duurzaam gebruik van het beschikbare grondwater is een belangrijk aandachtspunt (p.20).
- Het behoud van zoete grondwatervoorraden is essentieel. Alleen als we de voorraad op orde houden kan het zoete grondwater ook in de toekomst duurzaam gebruikt worden. Bij lage grondwaterstanden wordt - waar mogelijk - het peil tijdelijk verhoogd om grondwatervoorraden aan te vullen (passend peil). Toch gaat natuurlijke aanvulling langzaam en de mogelijkheden om

zoet grondwater actief aan te vullen zijn (nog) beperkt. Omgevingsfactoren zoals kwetsbare natuurgebieden bepalen hoeveel grondwater verantwoord kan worden onttrokken of geïnfiltreerd en op welke manier. Het waterschap vervult een grote rol in de uitvoering van het grondwaterbeheer, onder andere via toezichthouden, vergunningverlening en handhaving en - samen met de provincie - de ontwikkeling van beleidsmatige aspecten. Wie grondwater wil onttrekken moet daarvoor een registratie invullen (p.20).

Trends en Ontwikkelingen:

- Het veranderende klimaat heeft ook invloed op de wegen. Waar in het verleden vooral winterschade opgelost werd, is nu ook sprake van zomerschade die extra inspanning vraagt. Wegen verzakken, er treden scheuren en oneffenheden op. Schadebeelden die voorheen amper tot niet voorkwamen, zien we nu regelmatig. Het is één van de effecten van klimaatverandering. De schade wordt voornamelijk veroorzaakt door inklinkende ondergrond door lage grondwaterstand als gevolg van lange(re) perioden van hitte en droogte. Hierdoor komen de verkeersveiligheid en het rijcomfort in gedrang. Onbekend is welke omvang zomerschade in de toekomst gaat aannemen (p.31).
- In de Strategienota 2019-2023 is besloten een waterschapsbrede strategie op te stellen voor de wijze waarop wij ons positioneren, prioriteiten stellen, samenwerken en communiceren inzake klimaatadaptatie. Dit noemen we de waterschapsklimaatadaptatiestrategie, kortweg WKAS. De WKAS legt de prioriteit bij de opgaven die direct zijn gerelateerd aan onze kerntaken en dus deel uitmaken van ons dagelijks werk. De WKAS is dus een eigen waterschapsstrategie met ambities vanuit onze kerntaken, maar we beschouwen de WKAS ook als een nadere doorvertaling van de provinciebrede strategie (KasZ) (p.31).
- Het KNMI herzielt elke zes jaar de klimaatscenario's. In 2023 worden nieuwe scenario's verwacht. Deze scenario's voorspellen dat droge perioden vaker en langdurig zullen voorkomen. Tegelijkertijd valt ook vaker veel water in één keer. Door zeespiegelstijging in combinatie met droogte en bodemdaling, kunnen gebieden in toenemende mate met verzilting te maken krijgen. Klimaatverandering is met veel onzekerheden omgeven, en het treffen van eventuele maatregelen is kostbaar en kost tijd. Daarom blijft dit een constant aandachts- en gesprekspunt (p.32).
- Het huidige beleid is gericht op duurzame instandhouding van de grondwatervoorraden. Daarbij is er behoefte aan meer inzicht in de toestand van deze ondergrondse zoetwaterreservoirs. We weten onvoldoende over de grondwatervoorraad, over hoe groot de daadwerkelijke onttrekkingen zijn en of de voorraden in stand blijven. Ook is er behoefte aan kennis over de invloed van klimaatverandering op zoetwatervoorraden en verzilting. Deze kennis moet de komende jaren - in samenwerking met de provincie Zeeland - aangevuld worden, zodat we op een duurzame manier met grondwater om kunnen gaan. Om in de toekomst (nog) beter invulling te geven aan de grondwatertaken, is optimalisatie en ontwikkeling nodig op het gebied van monitoring, onderzoek, grondwatermodellen en maatwerktools. Ook zal grondwater meer integraal onderdeel worden van het waterbeheer. Optimalisatie van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH), in relatie tot het operationele grondwaterbeheer, is nodig om tot verbeteringen te komen op het gebied van duurzaam gebruik (p.33).

Veenweide:

- Een andere onzekere ontwikkeling is de landelijke discussie over de omvang en rol van broeikasgasemissies uit afvalwater bij waterzuiveringen en uit veenweidegebieden. Ook is er nog veel discussie over het handelingsperspectief in beide gevallen. Wel zorgt het rijkssubsidiebeleid (SDE++) ervoor dat maatregelen die broeikasgassen beperken subsidiabel zijn. Landelijke doelstellingen en aanvullende ambities of wettelijke eisen zouden mogelijk een grote impact kunnen hebben op het ontwerp van onze assets, en de daaraan verbonden kosten. We volgen de onderzoeken die door STOWA worden uitgevoerd en blijven op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen (p.35).
- Uit het oogpunt van het Klimaatakkoord van Parijs vormen ook de uitstoot van broeikasgassen - zoals methaan en lachgas - tijdens zuiveringen en door het inklinken van veengronden belangrijke

thema's. De waterschappen werken samen met onderzoeksinstellingen om inzicht te krijgen in hotspots en handelingsperspectief om deze emissies te beperken. Landelijke doelstellingen en aanvullende ambities, of wettelijke eisen, zouden mogelijk een grote impact kunnen hebben op het ontwerp van onze assets, en de daaraan verbonden kosten die gemaakt moeten worden. Gedurende de planperiode zal bepaald worden of - en welke - effectieve maatregelen genomen kunnen worden (p.64).

Maatschappelijke Ontwikkelingen:

- Ons watersysteem is tot nu toe vooral ontworpen voor het afvoeren van water onder natte omstandigheden en minder voor het omgaan met langere perioden van droogte, het vasthouden van (zoet) water en het behouden van (zoet) grondwater. Langer vasthouden van water om in droge tijden een buffer te hebben, is soms lastig voor boeren die met zwaar materieel het land op willen. Natuur stelt andere eisen aan waterpeilen dan landbouw. In de belangenafweging is maatwerk nodig. Het is hierbij van belang een koppeling te maken tussen het regionale watersysteem en het hoofdwatersysteem (p.44).
- Omdat onder meer klimaatverandering ervoor zal zorgen dat een goede invulling van de kerntaken op de lange termijn duurder zal gaan worden, is het van belang om ook nu toekomstbestendige keuzes te maken. Dit sluit ook aan bij de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Deze geeft aan dat 'functie-volgt-peil' meer het beleidsuitgangspunt moet worden en maaiveldddaling daarmee minder problematisch is. Hoewel dit landelijk een herkenbare trend is, wordt een gebalanceerde afweging tussen functie en peil in Zeeland al jarenlang gemaakt. Met name voor gebieden waar veen in de ondergrond voorkomt, kan dit leiden tot een beperking van de maakbaarheid van de leefomgeving (p.44).

Waterveiligheid:

- We maken de PWO gebiedsgericht en adaptief af en nemen de nieuwste klimaatscenario's mee. Knelpunten worden meer integraal en gebiedsgericht aangepakt. Het watersysteem wordt meer ingericht op het vasthouden van zoet water, waarmee zoet grondwater wordt aangevuld. Dit kan lokaal leiden tot een verhoging van het inundatierisico. Dit alles in afstemming met de streek. Deze aanpassing in werkwijze biedt kansen om verschillende doelen te combineren en gebieden aan te wijzen waar het serviceniveau wordt aangepast aan de wensen van gebruikers; bijvoorbeeld over het vasthouden van zoet water. In andere gebieden kunnen de peilen mogelijk worden verhoogd voor het verkrijgen van een betere waterkwaliteit (p.88).
- Niet te veel of te weinig water begint met het vaststellen van 'passende peilen'. Passende peilen betekent dat er rekening wordt gehouden met grondgebruik en de bodemopbouw. Maar ook dat de flexibiliteit er is om niet alleen water tijdig af te voeren, maar ook vast te houden; bijvoorbeeld door het opzetten van waterpeilen om te zorgen voor voldoende water in perioden van droogte. Scheldestromen heeft als doel na afronding van de PWO voor alle gebieden een peilbesluit te hebben en te houden, afgestemd op gebiedsfuncties, en met het Gewenste Gronden Oppervlaktewaterregime (GGOR) als bouwsteen (p.86).
- Wanneer nieuwe veranderende inzichten aangeven dat er in een gebied knelpunten kunnen ontstaan, zal dit aanleiding zijn voor een actualisatie. Dit actualiteitsvraagstuk willen we in de toekomst ook meer integraal bekijken, rekening houdend met andere thema's naast drooglegging. Denk hierbij aan zoet water, verzilting en waterkwaliteit. Tijdens actualisatierondes wordt daarom meegenomen welke functies op die plek belangrijk zijn en welke behoeftes ten aanzien van het watersysteem daaruit volgen. Dit met uitzondering van omstandigheden waarbij het peil de functie niet meer kan volgen (en dus niet meer kan worden voldaan aan het principe 'functie-volgt-peil'). Maaiveldddaling kan bijvoorbeeld een reden zijn om het oppervlaktewaterpeil niet verder te laten mee dalen. Scheldestromen kan daarmee een duurzaam, maatschappelijk verantwoord besluit nemen ten aanzien van passende peilen (p.86).
- Grondwater duurzaam in stand houden en zo mogelijk aanvullen van de hoeveelheid zoet grondwater in het gehele beheergebied (binnen de mogelijkheden) (p.89).
- Het huidige grondwaterbeleid van Scheldestromen is duurzaam. De komende jaren wordt fors ingezet op het ontwikkelen van meer kennis en inzicht over de toestand van het

grondwatersysteem. Scheldestromen zorgt er de komende jaren voor dat grondwater nog meer integraal onderdeel wordt van ons beleid, in afstemming met het regionaal grondwaterbeleid van de provincie en gemeenten (p.89).

- We zetten in op vergunningverlening, toezicht en handhaving (p.89).
- We geven invulling aan de monitoring van grondwaterhoeveelheden en de instandhouding daarvan. Provincie Zeeland is verantwoordelijk voor dit meetnet (p.89).
- Verschillende onderzoeken worden in de periode 2022- 2027 uitgevoerd om kennis en inzicht te vergroten. Dit betreft onder andere de invloed van kleine onttrekkingen; of en hoe debietmeters een bijdrage kunnen leveren aan de instandhouding van de grondwatervoorraad; de mogelijkheden en voorwaarden voor het onttrekken van water uit dunnere zoetwaterbellen; looptijden van vergunningen en mogelijkheden van modellering (p.89).
- Aan de hand van onderzoeksresultaten bekijken we, samen met samenwerkingspartners zoals de provincie, hoe eventuele oplossingen of maatregelen meer duurzaam geïmplementeerd kunnen worden en wat daar voor nodig is, zoals eventuele aanpassingen in beleid (p.89).
- Samen met externe partners zetten we nog meer in op voorlichting en communicatie (p.89).

19. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Vallei en Veluwe:

Gebiedsprogramma's

- Kracht en kwetsbaarheid: een ruimtelijke en hydrologische beschrijving van het deelgebied en de eenheden waaruit het bestaat (p.25).
- Ontwikkelingen: belangrijke ontwikkelingen die in het gebied spelen (p.25).
- Gebiedsopgave: hoe het waterschap samen met partners werkt aan de kwaliteit van de leefomgeving door vraagstukken te verbinden aan de maatschappelijke thema's: klimaatverandering, circulaire economie, energietransitie en biodiversiteit (p.25).

Eemland

- Eemland is aan weerszijden van de Eem een open en landschappelijk waardevol veenweidegebied, geflankeerd door hoge zandgronden, het Gooien Eemmeer en stedelijke gebieden. Eemland is kwetsbaar voor droogte in de hoge delen en voor bodemdaling in lage delen. Het oppervlaktewater kampt met een nutriëntenoverschot. Het teveel aan voedingsstoffen leidt tot een slechte waterkwaliteit en lage biodiversiteit (p.32).
- Het watersysteem in dit gebied is kwetsbaar vanwege de gevoeligheid voor bodemdaling van het veengebied en de droogtegevoeligheid van de hogere gronden. Ook de waterkwaliteit (stilstaand water, nutriëntenlast) en lokale overstromingen van lage delen in najaar en voorjaar zijn een punt van aandacht. Bij de 'stedelijke waterknoop' Amersfoort komen veel beken samen en kan in de toekomst wateroverlast optreden. De randmeerdijken beschermen tegen overstromingen vanuit het Eemmeer en worden als primaire waterkeringen beheerd en onderhouden (p.33).
- Blauwe Agenda Utrechtse Heuvelrug (Noordelijk deel) met een pilot voor herstel van het grondwatersysteem. Met waterbedrijf Vitens onderzoeken we de mogelijkheden voor een flexibel waterwinconcept bij de bestaande winningslocaties van Amersfoort, Baarn en Soest (p.37).
- In het poldergebied Eemland en Arkemheen onderzoeken we maatregelen voor het remmen van bodemdaling in combinatie met kringlooplandbouw en natuur, energie, de ontwikkeling van een recreatief lint langs de Eem en het Eemmeer en de verbetering van de waterkwaliteit in het lokale systeem (p.37).
- We beogen waterinclusieve ontwikkeling van het stedelijk gebied en de stadsranden van Amersfoort, zoals Amersfoort-noord en Hoogland-west, maar ook Nijkerk, Bunschoten (Rengerswetering) of Soest. Aan de overzijde van De Laak wordt gewerkt aan plannen voor een aantrekkelijk uitloopgebied voor Vathorst. In dergelijke ontwikkelingen doet het waterschap vroegtijdig mee als partner van de gemeente. We kijken met de gemeente naar slimme combinaties met waterberging, het inzetten van het Valleikanaal als waterbuffer, energiewinning

(RES) en de ontwikkeling van groen in en om de steden. De rioolwaterzuivering Amersfoort is een energie- en grondstoffenfabriek, die we kunnen inzetten voor verdere verduurzaming van de regio (p.37).

- Langs de kust van de voormalige Zuiderzee ligt een veenweidegebied waar opgaven liggen op het gebied van beperking van stikstof- en CO₂-uitstoot, bodemdaling en natuurinclusieve kringlooplandbouw. Samen met landbouworganisaties, provincies en terreinbeheerders gaan we op zoek naar een integrale realisering van kringlooplandschappen op een vitale bodem. Het te nemen peilbesluit Arkemheen en dat van Eemland hangt hiermee nauw samen. De Eem is in hoge mate bepalend voor de kwaliteit van het landschap. Langs de Eem en randmeerkust streven we naar een goede zonering van landbouw en natuur en de ontwikkeling van een groen en recreatief lint met veilige dijken en dynamisch buitenwater. Mogelijk kunnen het Valleikanaal en de Eem worden benut voor de winning van thermische energie. We staan open om samen met de beheerders te participeren in een onderzoek naar de mogelijkheden om met herinrichting en oeverbeplanting de waterkwaliteit van het Eemmeer te verbeteren. We hebben aandacht voor de KRW-opgaven Noorderwetering en Haarse Wetering en de aanpak van de invasieve exoot watercrassula in de Eem (p.37).
- Op de hogere gronden van de Utrechtse Heuvelrug is herstel van het grondwater via infiltratie en het beperken van waterafstroming door klimaatbestendig bosbeheer een belangrijke opgave. Dat laatste kan bijvoorbeeld door naaldbos te vervangen voor meer gevarieerd loofbos. Hieraan werken we met de partners onder de noemer Blauwe Agenda, zodat de Heuvelrug weer als vitale blauwe motor gaat werken. We onderzoeken en delen watersysteemkennis en stimuleren bewustwording van het belang van schoon en voldoende zoetwater. Eén van de pilotprojecten is de laagte van Pijnenburg. Hierbij onderzoeken we of we op korte termijn water beter kunnen benutten, in natuurgebieden en omliggende landgoederen, en ontwikkelen we een waterprogramma. Met waterbedrijf Vitens onderzoeken we de mogelijkheden voor een flexibel waterwinconcept voor de toekomst bij de bestaande winningslocaties van Amersfoort, Baarn en Soest. Daarnaast is het vergroten van de wateronttrekking Eemdijk onderwerp van gesprek. Binnen de gemeente Soest ligt een grote duurzaamheidsambitie in Soesterberg. Samen met gemeente en provincie onderzoeken we mogelijkheden van onder andere nieuwe sanitatie (p.37).
- Blauwe Agenda en Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug biedt kansen om natuurwaarden te versterken en water vast te houden, onder andere de Laagte van Pijnenburg.
- Verkenning met partners grondwateraanvulling op de Utrechtse Heuvelrug door infiltreren en vasthouden van water (p.37).
- Verkenning met gebied naar integrale realisering van kringlooplandschap en natuurontwikkeling op vitale bodem - koppelen aan peilbesluiten Eemland en Arkemheen (p.37).
- Ruimtelijke ontwikkelingen in (bestaand) stedelijk gebied benutten om waterkansen mee te koppelen (p.38).
- Deelnemen en kennis leveren aan klimaatadaptieve maatregelen, geïnitieerd door derden, waaronder klimaatmantels (p.38).
- Waterinclusieve, (nieuwe) stedelijke ontwikkeling Amersfoort, Soest, Baarn, Bunschoten, Eemnes, Nijkerk (p.38).

Gelderse Vallei:

- Als gevolg van klimaatverandering treedt in de bebouwde omgeving meer hittestress en wateroverlast op. Een aantal gebieden op en langs de flank van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug krijgt in de zomer geregeld te maken met sterke droogteverschijnselen en droogval van sloten en beken. In het laaggelegen gebied langs het Valleikanaal treedt ook steeds vaker wateroverlast op (p.47).
- Natuurinclusieve landbouw en de ontwikkeling van een klimaatmantel in de bovenloop van de Barneveldse Beek en Lunterse Beek met infiltratie op de flank van de Veluwe bij Kootwijk.
- Ontwikkeling van het Valleikanaal tot een klimaatkanaal, in samenhang met de Grebbelinie, Binnenveld-west en de landgoederen op de flanken van de Heuvelrug (p.51).
- De integrale verstedelijkingsopgave van Regio Foodvalley: gebiedsontwikkeling met waterinclusieve, stedelijke groei in combinatie met de ontwikkeling Duurzame Regio Zuid; ontwikkeling van een energie- en grondstoffenhub waarbij we integraal kijken naar alle opgaven

rondom circulaire economie, energietransitie, assetmanagement, waterkwaliteit en de ligging van de RWZI Ede in de duurzame leefomgeving en hoe dat samen met partners geoptimaliseerd kan worden (p.51).

- Blauwe Agenda en Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug biedt kansen om natuurwaarden te versterken, erfgoed te beschermen, infiltratiemogelijkheid te vergroten en waterafstroming tegen te gaan (p.57).
- Verkenning met partners grondwateraanvulling op de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe door vergroten infiltratiemogelijkheid en tegengaan waterafstroming (p.57).
- Verkenning principe klimaatmantels (bufferen hemelwater) rond stedelijke kernen Foodvalley (p.59).
- Waterinclusieve, stedelijke ontwikkeling Regio Foodvalley: Barneveld, Ede, Veenendaal.
- Ruimtelijke ontwikkelingen in (bestaand) stedelijk gebied benutten om waterkansen mee te koppelen (p.59).
- Klimaatadaptatie maatregelen uitvoeren in bestaand stedelijk gebied, onder andere door het bevorderen van een klimaatadaptieve inrichting van openbare- en particuliere terreinen (p.59).

Noord-Veluwe:

- Noord-Veluwe is een overgangslandschap van de hoge gronden naar de Veluwerandmeren. De randmeerkust is een aantrekkelijk recreatief gebied met waterrecreatie en toerisme. Tegelijk bevat deze kust hoge natuurwaarden. Noord-Veluwe is droogtegevoelig op de hoge gronden en bodemdalingsgevoelig, met CO₂ uitstoot in het veengebied van Oosterwolde. Er monden diverse beken uit in het randmeer. De hoge ecologische waarden in het Hierdense Beekdal en haar brongebieden rondom Uddel en Elspeet zijn kwetsbaar (p.64).
- Hogere delen van de randzone zijn droogtegevoelig. Door aanwezigheid van ondiepe kleilagen in de ondergrond is er zowel sprake van wateroverlast als droogte. Het Natura 2000-gebied de Veluwe is daarnaast kwetsbaar voor de nutriëntenuitstoot van de landbouw. Na de inpoldering van Flevoland is dit gebied droger geworden doordat nog meer kwelwater onder de randmeren door naar de diepgelegen Flevopolder stroomt. In de noordoosthoek ligt een veengebied (met name Polder Oosterwolde) dat gevoelig is voor bodemdaling (p.65).
- Met de partners bouwen we aan een samenhangende en natuurlijke randmeerkustzone met veilige dijken en een dynamisch buitenwater en een robuust watersysteem van de Veluwerand. De grondwateraanvulling op de Veluwe vraagt om goede bescherming. We stimuleren grondwateraanvulling door met de partners te zoeken naar manieren om onder andere via een beter bos- en natuurbeheer de zoetwateraanvulling op de Veluwe te vergroten. De kwaliteit van de leefomgeving versterken we ook door de ontwikkeling van (klimaat)robuuste en natuurlijke beeksystemen, zoals de Hierdense Beek van bron tot monding (p.69).
- Vergroten van de zoetwateraanvulling op de Veluwe onder andere door vergroten infiltratie, bosvorming en in de flankzone; zowel vasthouden als beperken droogval (p.69).
- De Noord-Veluwe(flank) is gevoelig voor verdroging. Diverse beken voeren het water snel af naar de randmeren. Water dat je liever langer vasthoudt op de hogere gronden. Dat kan door ander bos- en natuurbeheer, vergroting van infiltratie en langer water vasthouden in agrarische bodems. Samen met partners kijkt het waterschap naar de mogelijkheid om de zoetwateraanvulling (blauwe motor) op de Veluwe te vergroten, om op die manier deze vitale blauwe motor te versterken. We verkennen samen met partners alternatieve winningsconcepten, zoals flexibele waterwinning op de flanken van de Veluwe en oppervlaktewater als bron voor drinkwater. We maken afspraken met defensie over infiltratie op haar terreinen. Afgelopen jaren hebben we in het systeem van de Hierdense beek succesvolle ervaringen opgedaan met water vasthouden en systeemherstel volgens het principe van Bouwen met Natuur. Dit principe proberen we, waar het passend is, ook te vertalen naar andere beeksystemen (p.71).
- In de polder Oosterwolde daalt de bodem door oxidatie van veen. Samen met lokale partners en inwoners in het gebied onderzoeken we hoe de bodemdaling kan worden geremd en de CO₂-uitstoot beperkt. De energie- en landbouwtransitie, maar ook het behoud van het waardevolle weidevogelgebied, nemen we hierin mee. Daarnaast willen we de biodiversiteit versterken (p.71).
- Verkenning met partners van mogelijkheden grondwateraanvulling op de Veluwe door infiltreren en vasthouden gebiedseigen water (p.75).

- Met partners in de kernen lokaal water vasthouden op de flanken (in stedelijk gebied).
- Verkenning mogelijkheden vasthouden en infiltreren rond Hierdense Beek en Uddelermeer, inclusief realisatie natte Natura 2000-Veluwe doelen en stikstofopgave (p.75).
- Verkenning met gebied tegengaan bodemdaling en natuurlijk peilbeheer in veenweidegebied (in polder Oosterwolde) (p.77).
- Waterinclusieve, stedelijke vernieuwing (infiltratieneutraal of infiltratiepositief aanleggen) en aanpassing bestaand stedelijk gebied regio Noord-Veluwe met als aandachtspunt water vasthouden op de flanken (p.77).
- Deelnamen en kennis leveren aan klimaatadaptieve maatregelen, geïnitieerd door derden zoals klimaatmantels (bufferen hemelwater) rond stedelijke kernen (p.77).

IJsselvallei:

- Klimaatverandering leidt tot droogte op de Veluwe en droogval van beken. De kans op natuurbranden neemt toe. In vooral de grotere kernen is kans op hittestress. Voor vrijwel het gehele gebied geldt dat overlast door te veel of door te weinig water kan toenemen. Dit geldt voor het landelijk én het stedelijk gebied, zoals Apeldoorn, dat te maken krijgt met sterk fluctuerende grondwaterstanden (p.83).
- Op de flank liggen verspreid veengebieden. Door de veengebieden te zien als sponzen kan juist in de flank van de vallei ('de klimaatmantel') water worden vastgehouden. De bovenlopen, veelal gekoppeld aan de doorstroomvenen, worden daardoor natuurlijker en robuuster. Het beheer van de sponsgebieden draagt bij aan natuurlijke beeksystemen en bijvoorbeeld het zichtbaar maken van beken in Apeldoorn (p.87).
- Op de hoge gronden van de Veluwe is grondwatersysteemherstel via infiltratie en het beperken van waterafstroming nodig. Dit kan door klimaatbestendig bosbeheer (vervanging van naaldbossen door loofbomen en extensivering van landbouw op de flanken), de aanleg van klimaatbossen en het vasthouden van water in de boven- en middenlopen van de beken en sprengen. We zetten ons met de partners in om het erfgoed van bronnen, sprengen en watermolens te bewaren en toegankelijk te houden voor recreatie (p.87).
- Het weteringengebied is een watersysteem met een gecontroleerd peil en het krijgt water via het Toevoerkanaal. Dit gebied biedt daarom goede perspectieven voor natuurinclusieve kringlooplandbouw. We werken hier met de gebiedspartners aan een kringlooplandschap op een levende bodem. De weteringen willen we slimmer benutten als regionale waterbuffer. We onderzoeken de toekomst van gemaal Terwolde in relatie tot het vasthouden van water in het gebied. Er hoeft dan mogelijk minder water te worden gepompt van en naar de IJssel (p.87).
- We verkennen mogelijkheden van een waterbergingsgebied bij Nijbroek en de benedenstroomse natuurontwikkeling Hattermerpoort en Hoenwaard. In het kader van de actualisatie van het peilbesluit herzien we samen met de omgeving het waterpeil Noordelijke IJsselvallei. RWZI Terwolde wordt gerenoveerd waarbij hergebruik van materialen en circulariteit het uitgangspunt is (p.88).
- Met de gemeente Apeldoorn streven we naar een aantrekkelijke en groene leefomgeving. Het herstellen en zichtbaar maken van beken in de stad is daarvan een sprekend voorbeeld. Bij de verdere ontwikkeling van Apeldoorn spelen de ondergrond en het watersysteem een belangrijke rol bij keuzes over hoe en waar kan worden gebouwd. Het bekensysteem en het Apeldoorns Kanaal kunnen worden ingericht als waterbuffer (klimaatkanaal), waar in natte periodes water kan worden vastgehouden. Dat water kan in droge periodes weer worden benut (p.89).
- Het gebied rond de A1 en de landgoederen bij Twello is een belangrijk brongebied voor de weteringen. Samen met de gemeente Apeldoorn, Voorst, de provincie en Natuurmonumenten werken we aan een klimaatrobuuste, landschappelijke zone (klimaatmantel). Natuurlijke laagtes zijn te benutten om water vast te houden bovenstrooms in het watersysteem, in combinatie met ontwikkeling van natte natuur, agroforestry (combinatie van bos- en landbouw) en de ontwikkeling van bos en veen dat CO2 kan opnemen (p.89).
- Veel water in de IJsselvallei komt van de Veluwe en wordt snel afgevoerd naar de IJssel. Zo functioneerde het watersysteem altijd, maar we zoeken naar een manier om dat water langer vast te houden. De Oude IJssel en de Voorsterbeek hebben nog een KRW-opgave waar we ons voor

inzetten, ook daarvoor is water vasthouden in het bovenstroomse gebied essentieel. De zwemwaterkwaliteit Cortenoever blijven we goed in de gaten houden (p.89).

- Water vasthouden in robuust beekdallandschap (omgeving zuidelijke IJsselvallei) (p.95).
- Combinatie circulaire, natuurinclusieve landbouw en beter vasthouden en schoonhouden van water (klimaatmantels) in enclave Uddel/Elspeet en de IJsselvallei (p.95).
- Stedelijke groei van de kernen: waterinclusieve ontwikkeling in en om steden en dorpen, vergroening, energie (p.95).
- Klimaatadaptatie maatregelen uitvoeren in bestaand stedelijk gebied en verkenning klimaatmantels (onder andere. bufferen hemelwater) rond stedelijke kernen (p.95).

Klimaatadaptatie:

- Het klimaat verandert en we moeten ons aanpassen aan de gevolgen van extreme weersomstandigheden door klimaatverandering; gevolgen voor waterveiligheid, wateroverlast, waterkwaliteit, hittestress, biodiversiteit en droogte. En dus moeten we anders omgaan met de ruimtelijke inrichting in Nederland. Dit wordt ruimtelijke adaptatie genoemd. Met name het bestrijden van de gevolgen van droogte op de korte termijn en het voorkomen van droogte en aanpassen aan de gevolgen van droogte is de komende jaren een grote opgave. Het vraagt herstel van het grondwatersysteem en het veiligstellen en aanvullen van grondwatervoorraden onder de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Als één van de partijen met een rol in het grondwaterbeheer maken we ons sterk voor deze opgave. Integraal samenwerken is daarbij een must. Dat wil zeggen, boven- en ondergrond met elkaar verbinden bij de inrichting, met water als leidend principe. (p.23).
- Eveneens urgent is klimaatbestendigheid in bestaand en nieuw gepland stedelijk gebied. Hier is de uitdaging om samen met medeoverheden, inwoners en bedrijven te komen tot een klimaatbestendige inrichting en een gezonde leefomgeving. Dit doen we door de veerkracht van natuurlijke watersystemen te versterken en de relaties tussen stad en land te benutten (p.23).

Waterveiligheid:

- Wij geven invulling aan de zorgplicht en hebben continu inzicht in de actuele toestand van de waterkeringen (p.111).
- Wij toetsen uiterlijk in 2024 de regionale waterkeringen en definiëren en programmeren vervolgens waar nodig verbetermaatregelen. Van de overige waterkeringen starten wij deze periode met de eerste veiligheidstoetsing (p.111).
- Wij hebben en houden onze legger en beheerregister voor de waterkeringen op orde. Wij geven in ons beheer extra aandacht aan waterkeringen, die (nog) niet voldoen aan de gestelde normen door bijvoorbeeld monitoring, tijdelijke beheermaatregelen en gerichte inspecties (p.111).
- We stellen jaarlijks een waterveiligheidsrapportage op waarmee wij ons Algemeen Bestuur en onze gebiedspartners informeren over onze zorgplicht voor de waterkeringen (p.111).
- Wij beheren onze waterkeringen risico-gestuurd, rekening houdend met ons streven naar een hoogwaardiger leefomgevingskwaliteit zoals meer biodiversiteit, een hogere ruimtelijke kwaliteit en ruimte voor medegebruik (p.111).
- Wij zoeken samenwerking en kennisuitwisseling met andere waterschappen bij het beheer van de waterkeringen, zowel regionaal als landelijk (p.111).

Watersysteem:

- Wij hebben een robuust, klimaatbestendig watersysteem met balans tussen droogte en wateroverlast met minimaal menselijk ingrijpen (p.113).
- Het watersysteem voldoet aan de omgevingswaarden voor wateroverlast (p.113).
- Om meer water vast te houden (in de bodem en oppervlaktewater) voeren wij samen met partners het maatregelenprogramma watertekort uit, waarbij we ook aandacht hebben voor het peilbeheer in de beeksystemen (p.113).

- Wij gaan gebiedsgericht (binnen de stroomgebieden Grift, Lunterse Beek, Barneveldse Beek en Voorsterbeek) integrale proeftuinen starten met een klimaatrobuust beheer en inrichting, waarbij we de principes klimaatmantel en klimaatkanaal concretiseren (p.113).
- Wij actualiseren de peilbesluiten Noordelijke IJsselvallei ('22), Arkemheen ('22), Eemland ('23) en Hattem ('26) (p.113).
- Wij versterken ons Blauwe Hart door uitvoering van het strategisch plan grondwaterbeheer (p.113).
- Wij informeren onze partners over de ruimtegebruiksmogelijkheden bij een veranderend grondwaterpeil (p.113).
- Wij onderzoeken met Vitens de mogelijkheden voor flexibele grondwaterwinning en streven naar minimaal één operationele pilot.

Wonen en Zuiveren:

- In het stedelijk gebied houden we water zoveel mogelijk lokaal vast en infiltreren het in de bodem door onder andere vergroening en verblauwing (meer groen en water in de stad). Deze klimaatadaptatie bevordert niet alleen de biodiversiteit, het draagt ook bij aan het waterbewustzijn en het verhogen van de leefbaarheid. In de samenwerkingsverbanden met gemeentes wordt gewerkt aan het implementeren van klimaatadaptatieve maatregelen en het verbeteren van het huidige watersysteem en rioolstelsel. We werken voortdurend aan het efficiënt onderhouden, optimaliseren en verduurzamen van bestaande installaties en streven naar circulariteit door terugwinning van energie en grondstoffen. En met een zo schoon mogelijk effluent kunnen we onder andere KRW-doelen realiseren (p.115).
- Het watersysteem in steden en dorpen voldoet aan de omgevingswaarden van waterkwaliteit en wateroverlast (p.115).
- Ruimtelijke plannen en visies voldoen aan het uitgangspunt 'Water als ordenend principe' (p.115).
- Samen met onze gebiedspartners werken we aan groenblauwe dooradering en voeren we de gezamenlijke afspraken uit het Manifest Ruimtelijke Adaptatie (p.115).
- Maatregelen voor het creëren van een robuust watersysteem in de bebouwde omgeving zijn uitgevoerd (p.115).

Overig:

- Uit een gebiedsprogramma vloeien concrete maatregelen en acties voort, die we afstemmen met onze partners. Deze kunnen van jaar tot jaar verschillen. Daarom actualiseren we periodiek de gebiedsprogramma's, gekoppeld aan de begrotingscyclus. Het werken met gebiedsprogramma's blijft op deze manier flexibel en aanpasbaar in de tijd (p.25).
- Het gebied rond de A1 en de landgoederen bij Twello is een belangrijk brongebied voor de weteringen. Samen met de gemeente Apeldoorn, Voorst, de provincie en Natuurmonumenten werken we aan een klimaatrobuuste, landschappelijke zone (klimaatmantel). Natuurlijke laagtes zijn te benutten om water vast te houden bovenstrooms in het watersysteem, in combinatie met ontwikkeling van natte natuur, agroforestry (combinatie van bos- en landbouw) en de ontwikkeling van bos en veen dat CO2 kan opnemen (p.90).

20. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Vechtstromen:

Bodemdaling:

- Ontwikkeling integraal beleidskader grondwater met aandacht voor waterkwaliteit, klimaatadaptatie, drinkwatervoorziening en bodemdaling (p.42).

Klimaat:

- Als beheerder van het regionaal watersysteem proberen we de gevolgen van klimaatverandering zo goed mogelijk op te vangen door aanpassingen aan dat systeem, zoals de aanleg van bergingsgebieden en extra stuwen. We willen voorkomen dat nieuwe extremen door klimaatverandering leiden tot al te grote maatschappelijke ontwrichting. Denk aan ziekenhuizen die vanwege wateroverlast onbereikbaar zijn, onherstelbare aantasting van belangrijke natuurwaarden door droogte en te lage grondwaterstanden, mislukte oogsten en verlies van inkomsten voor boeren door droogte of overstroming of voor hoogwater vluchtende mensen en dieren (p.24).
- Er zijn echter grenzen aan de mogelijkheden om de verschillende vormen van grondgebruik voldoende te blijven bedienen. We kunnen niet alles probleemloos met technische ingrepen oplossen. Naast het watersysteem zal ook het grond- en ruimtegebruik zich daarom moeten aanpassen. Denk bijvoorbeeld aan landbouwgewassen die beter bestand zijn tegen droogte en aan een stedelijke inrichting die een extreme hoeveelheid neerslag in een korte periode aan kan (p.24).
- Maar ook met aanpassingen aan het systeem en ruimtegebruik zijn we er nog niet. Het idee dat we alles, ook de gevolgen van het weer, kunnen controleren, moet bijgesteld worden. De grenzen aan de maakbaarheid van ons watersysteem zijn bereikt. We zullen moeten accepteren dat we vaker dan dat we gewend waren met een niet optimale situatie te maken hebben (p.24).
- Onze ambitie is om te komen tot een klimaatrobust watersysteem in 2050: een systeem dat zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht tegen een stootje kan en goed is toegerust op veranderingen en grotere weersextremen. In onze Watervisie 2050 hebben we op hoofdlijnen aangegeven waar we de komende jaren aan gaan werken. Voor het thema 'klimaat' is dat:
 - We gaan, daartoe aangezet door de klimaatverandering, voor meer balans zorgen tussen 'droge voeten' en het beperken van wateroverlast. Het aanpassen van de waterhuishouding aan het gebruik van de ruimte bereikt zijn grenzen. Alle aanpassingen die we deden voor waterafvoer en wateraanvoer maakten het tot een onnatuurlijk watersysteem waarbij veel ecologische waarden verloren zijn gegaan. Het huidige systeem is nu te veel gericht op het voorkomen van wateroverlast. We kunnen en willen niet langer overal alle functies en grondgebruik bedienen als die niet goed aansluiten bij de natuurlijke kenmerken van het watersysteem. We maken water het leidende principe voor het inrichten van onze leefomgeving in plaats van andersom: water volgend aan de inrichting.
 - We geven meer aandacht aan het vasthouden van water in de bodem. Het grootste en meest geschikte reservoir om water in te bergen is de bodem. Om in perioden van droogte meer water beschikbaar te hebben voor landbouw, natuur en drinkwater, is het nodig de voorraad grondwater te vergroten. Dit betekent dat we moeten zorgen voor minder diepe en snelle ontwatering, en bij inrichting en het beheer van het watersysteem meer aandacht moeten geven aan het vasthouden van water in de bodem. Ook dit is een reden waarom we niet overal meer de gewenste waterstanden realiseren op alle plekken, voor alle functies en grondgebruik.
 - We beschouwen regenwater niet als afvalwater, maar als bouwsteen in de ontwikkeling van een robuust watersysteem (p.25).
- Ons motto is 'passend peilbeheer'. Wat dat is, bepalen we samen met alle grondgebruikers. De afgelopen jaren hebben we ons gericht op het zoveel mogelijk voorzien in een gemiddeld goede situatie, door het voorkomen of beperken van schade door wateroverlast en door het (mede) faciliteren van de grondwaterstanden en bodemvochtvoorziening die de functies van een gebied vragen. De actuele waterbeheersituatie voor het grootste deel van het beheergebied kan bestempeld worden als de "gewenste situatie". De actueel grond- en oppervlaktewaterregime (GGOR) is gelijk aan het gewenste regime. Het peilbeheer en onderhoud van het watersysteem is gericht op het handhaven van deze gewenste situatie. Wanneer de omstandigheden daarom vragen of wanneer beleidsdoelen of functies veranderen, kan het waterbeheer worden aangepast. Dit is een aanpassing van het gewenste grond- en oppervlaktewater regime. De aanpassing van de GGORSituatie is een proces dat wij, samen met partners, in de afgelopen jaren voor verschillende gebieden hebben doorlopen. De aankomende jaren gaan we het GGOR-instrument evalueren om te bepalen hoe we het instrument GGOR kunnen inzetten voor een klimaatrobust watersysteem. In stedelijk gebied wordt het GGOR als instrument om tot goed waterbeheer te komen niet toegepast. Het realiseren van de gewenste grondwaterstanden in stedelijk gebied is

een gezamenlijke verantwoordelijkheid van waterschap, gemeente en particulieren. De komende jaren gaan we het GGOR-instrument evalueren samen met de gebiedspartners om te bepalen hoe we het instrument GGOR kunnen inzetten voor een klimaat robuust watersysteem waarbij de balans wordt gezocht met alle functies in het landelijk gebied (p.27).

- Met ons peilbeheer en onderhoud proberen we de streefpeilen (vastgelegd in het zogenoemde peilregister) te realiseren en te handhaven. In bijzondere gevallen wijken we hiervan af. Zo hielden we in de winter van 2018-2019 veel stuwen de hele winter op het hogere zomerpeil. Mede hierdoor kon de grondwaterstand zich na de droge zomer van 2018 weer herstellen. In perioden waarin het lang droog is voeren we voor ongeveer 40% van ons beheergebied water aan dat afkomstig is van de IJssel en/of het IJsselmeer (hoofdwatersysteem). Zo voorkomen we dat watergangen op grote schaal droogvallen en de grondwaterstand te veel daalt in aangrenzende percelen. We voorkomen zo ook dat er massale vissterfte optreedt (p.28).
- Een duurzame ruimtelijke inrichting beperkt de effecten van overstromingen en wateroverlast. Daarom adviseren we anderen via de zogenaamde 'watertoets' bij ruimtelijke plannen. Zo adviseren we bijvoorbeeld om niet of aangepast te bouwen in gebieden die kunnen overstromen. Met overstromingsrisicokaarten geven we overheden, en ook burgers, inzicht in mogelijke risico's voor wateroverlast en maken hen bewust van de noodzaak om maatregelen te nemen (p.31).
- Als waterschap reguleren we het gebruik van grond- en oppervlaktewater, bijvoorbeeld voor beregening. In de droge zomers van 2018 en 2019 hebben we verboden ingesteld om het aantal onttrekkingen van grond- en oppervlak te beperken. Op dit moment hebben we de gegevens over waar hoeveel water wordt gebruikt nog onvoldoende op orde (p.33).
- Om meer grondwater en bodemvocht vast te houden, werken we nauw samen met de provincie, gemeenten en grondgebruikers in het programma Zoetwatervoorziening Oost Nederland (ZON). ZON is een uitwerking van het landelijke Deltaprogramma Zoetwatervoorziening (p.33).
- We zetten innovatieve projecten op om anders om te gaan met zoetwater. Een voorbeeld is de slimme stuw SAWAX in Arriën of het hergebruik van gezuiverd afvalwater, door middel van infiltratie in landbouwpercelen, in Haaksbergen. Ook voerden we enkele pilots uit voor het beter vasthouden van water, zoals het omvormen van naaldbos naar loofbos bij kleine particulieren en een bodemcursus voor particulieren samen met de Organisatie voor Particulier Grondbezit (OPG) (p.33).
- We hebben in 2022 bepaald met welke maatregelen we watertekorten tegengaan en wateroverlast voorkomen. Voor droogte en het omgaan met hoosbuien is het lastig om concrete doelen te benoemen, want we hebben er nog niet veel ervaring mee. Zo zijn er voor beide situaties nog geen normen. Wij zullen in de komende jaren moeten bepalen hoe we onze doelen voor omgaan met watertekorten concreet kunnen maken, en met welke maatregelen we ze kunnen halen. Aandachtspunt is dat het grondwatersysteem in Oost-Nederland traag reageert op maatregelen (p.35).
- We voeren de dialoog met onze maatschappelijke partners over wat nog aanvaardbare risico's zijn. Op basis daarvan maken we keuzes voor aanpassingen aan het watersysteem. We gebruiken daarvoor de klimaatstresstestkaarten die we voor het Deltaplan Ruimtelijke adaptatie samen met gemeenten en provincie hebben gemaakt. Relevante vraag is bijvoorbeeld hoe vaak het mag voorkomen in een gemeente dat de riolering een hoosbui niet kan verwerken. Zo willen op basis van gedegen informatie en in dialoog goede keuzes voor aanpassingen te maken (p.36).
- De vlakke gebieden met wateraanvoer beslaan circa 40% van ons beheergebied. Hier lukt het om met inzet van wateraanvoer uit het hoofdwatersysteem ook in droge tijden de streefpeilen te realiseren. Dat wil overigens niet zeggen dat de grondwaterstanden in de zomer niet onderuitzakken (door verdamping). In deze gebieden ligt ongeveer de helft van alle waterlopen die we in beheer hebben (p.39).
- Om beter om te gaan met droogte en met meer natte periodes passen wij ons onttrekkingenbeleid en drainagebeleid aan. Hierbij wordt afstemming gezocht met de Wet natuurbescherming (p.40).
- In de hellende gebieden kunnen investeringen vooral te maken hebben met herinrichting van waterlopen. Het accent ligt hier op het vertragen van de afvoer en het verminderen van de ontwatering, door watergangen te verlengen (via meandering) en minder diep te maken.

Daarnaast investeren we in het stimuleren van grondgebruikers om meer water in de eigen waterlopen vast te houden (p.46).

- In de vlakke gebieden hebben investeringen vooral betrekking op technische mogelijkheden om het watersysteem aan te passen. Zo zullen we een deel van de stuwen aanpassen (automatisering, meer peilvariatie) en de capaciteit van enkele gemalen vergroten voor zowel wateraanvoer als -afvoer. Daarnaast investeren we in het oplossen van infrastructurele knelpunten in de wateraanvoer: bij Eefde (verantwoordelijkheid Rijkswaterstaat), Aadorp, Stieltjeskanaalsluis en Zwinderse sluis (p.46).

Overig:

- Samenwerking (met Duitsland) vindt plaats op vrijwel alle waterschapstaken, uiteenlopend van chemische en ecologische waterkwaliteit tot waterveiligheid. Van aan droogte gerelateerde klimaatadaptatie tot beverraten muskusratbestrijding die aan de orde is in de waterketen (p.19).

21. Bestuursakkoord Hoogheemraadschap Zuiderzeeland:

Bodemdaling:

- Bodemdaling doet zich in grote delen van ons beheergebied voor. Dit onomkeerbare proces beïnvloedt de mogelijkheden voor het landgebruik zoals landbouw, natuur en woningbouw. Vigerend beleid van de provincie Flevoland en ons waterschap is dat het waterpeil niet automatisch meezakt met de bodemdaling o.a. omdat dit de bodemdaling doorgaans versterkt. Op basis van beschikbare gegevens zoals de waterverhalen (kaarten met informatie over het water-bodemsysteem) en de Watervisie bepalen we een strategie (inspanningsverplichting) voor het omgaan met bodemdaling in relatie tot waterbeheer in die deelgebieden in ons beheergebied waar dit een probleem gaat vormen. We realiseren ons dat we de bodemdaling alleen kunnen vertragen en/of de gevolgen kunnen beperken, maar deze niet kunnen stoppen. Deze strategie brengen we in bij het gebiedsproces van de provincie, maar ook bij de uitvoeringsagenda Samen Maken We Flevoland, het Provinciaal Programma Landelijk Gebied, de woondeals e.d. Zo betrekken we deze overheden vanuit hun verantwoordelijkheid voor de normering en de bestemming van de bodemdalingsgebieden (p.6).

Klimaatadaptatie:

- Duurzaam handelen Klimaatadaptatie is het speerpunt van onze klimaataanpak. Via onze primaire taken leveren we daarnaast een bijdrage aan de bredere maatschappelijke opgaven zoals biodiversiteit, circulair gebruik van grondstoffen en het terugdringen van de emissie van broeikasgassen via onze primaire processen of het beschikbaar stellen van onze assets (bijvoorbeeld zonnepanelen op dijken en aquathermie) (p.4).

Waterveiligheid:

- Uitgangspunt is dat de dijken uiterlijk 2050 voldoen aan de huidige norm. Via de twaalfjaarlijkse beoordeling houden we de vinger aan de pols om zo nodig het tempo van versterken aan te passen. Dit sluit aan bij de uitkomsten van een onderzoek waaruit blijkt dat de Flevolandse dijken het belangrijkste thema vinden waar het waterschap zich mee moet bezighouden. Als het peilbesluit van het IJsselmeer wordt gewijzigd, moeten de gevolgen van de peilaanpassingen voor de dijken en het regionale watersysteem (bijvoorbeeld kwel, capaciteit en opvoerhoogte gemalen e.d.) uitdrukkelijk worden meegewogen (p.5).

Water en Bodem Sturend:

- De principes van 'water en bodem sturend' worden landelijk uitgewerkt. Een eerste uitwerking hiervan is de maatlat groene, klimaat adaptieve, gebouwde omgeving (die gaat over het hoe). Een uitwerking die nog volgt is waar er gebouwd kan worden. We vertalen deze principes en nog

volgende kaders voor water en bodem sturend, samen met onze partners, naar handvatten voor onze inbreng in bijvoorbeeld de uitvoeringsagenda van Samen Maken We Flevoland, de uitwerking van de gebiedsplannen in het kader van het 'Provinciaal Plan Ruimtelijke Gebied' en in de uitwerking van de woondeals (waarvan we medeondertekenaar zijn als partner). Met deze nieuwe kaders, passen we onze Waterschapsverordening (stapsgewijze) aan als instrument bij de vertaling water en bodem sturend (p.5).

Overig:

- Daarnaast zijn er opgaven op het gebied van verduurzaming en het verbeteren van de waterkwaliteit, het tegengaan van bodemdaling en verzilting en het borgen van de waterbeschikbaarheid. Deze opgaven, plus de effecten van externe ontwikkelingen, zoals hogere energiebelasting, landelijk beleid en onvoorziene ontwikkelingen, zullen leiden tot een toenemende druk op de begroting van het waterschap. Toekomstige kosten willen wij steeds zo goed mogelijk in beeld hebben, zodat we kunnen anticiperen en de juiste keuzes maken. Investerings- en uitgaven die nodig zijn om aan onze wettelijke verplichtingen te voldoen (kerntaken en overige wettelijke verplichtingen) hebben voorrang. We zullen kosten waar mogelijk niet voor ons uit schuiven (p.5).